

Departament d'Història de l'Art
Facultat de Geografia i Història
Universitat de Barcelona

CASES GRANS.
INTERIORS NOBLES A BARCELONA (1739-1761)

Rosa M. Creixell i Cabeza

Directora: Teresa-M Sala i García

Tesi per optar al títol de doctora en Història de l'Art

Història, Teoria i Crítica de les Arts: Art Català i connexions Internacionals
(bienni 2003-2005)

Volum. I. Text.

No se conoce a un hombre hasta que se le ha hecho el inventario. La autopsia enseña al cirujano enfermedades del cuerpo, pero calla en lo demás, y en mucho de lo que falta por saber tendrá que hablar el documento post mortem.

A. García Espuche. *El inventario*

II. La diversitat de les fonts documentals

La voluntat d'historiar la casa en un període perfectament delimitat, tant en l'espai, com en el temps, com en la classe social a tractar, feia preveure, de manera errònia certament, que establir la pertinent idiosincràsia suposaria la complexitat justa que es reclama a tota tesi doctoral, car els conceptes fonamentals que l'havien de vertebrar - casa, espai domèstic, mobiliari, sociabilitat, luxe, noblesa, etc.- restaven clars en l'imaginari. Enfrontar-se a un panorama escàs, quasi erm, d'estudis, investigacions o publicacions centrades en el coneixement i evolució de l'habitatge i els interiors domèstics del set-cents català, malgrat el creixent interès que el tema havia anat suscitant en els darrers anys, va ser, doncs, el primer escull a superar. Desafortunadament, molt aviat es va fer palès que afirmacions com les que manifestaven que *“intentar una aproximació històrica a qualsevol casa senyorial catalana*

*d'època moderna, ja sigui de la vessant social, econòmica o política, presenta encara avui dia determinats problemes bibliogràfics i documentals difícils de resoldre. La manca d'estudis crònica que pateix l'estament nobiliar de la Catalunya dels segles XVI i XVII vé donat sens dubte pel caràcter d'una documentació patrimonial no sempre prou accessible i suficientment fragmentada com per a descoratjar l'investigador que s'hagi proposat abordar-la amb la mínima certesa de reeixir en els seus esforços*¹ mantenien la seva vigència en aquest llindar del segle XXI, puix que al dirigir la mirada cap el segon terç del segle XVIII, l'investigador actual s'enfrontava a una situació similar respecte a les fonts documentals, especialment bibliogràfiques, de què disposava. Des d'aquesta perspectiva, el desig de teixir un corpus teòric ferm, amb una mirada el més transversal possible de l'assumpte, sols podia assumir-se a partir de la pluralitat de les fonts emprades. La recerca pacient en els arxius escollits, la lectura sistemàtica de qualsevol tipus de document per allunyat que fos del tema, la revisió i l'intent de comprovació de tot allò que ja havia estat dit, el retorn constant al document original van configurar finalment un corpus documental abundós, plural i suficient, que va possibilitar perfilar les maneres d'ocupar l'espai i les formes de vida aristocràtiques del braç noble barceloní entre 1739 i 1761.

2.1. Qüestions de mètode: algunes reflexions sobre el corpus.

El corpus teòric de la present tesi doctoral, que sota el títol *Cases Grans. Interiors nobles a Barcelona. (1739-1761)* intenta ser una curiosa aproximació als aspectes quotidians i domèstics de la noblesa barcelonina i que es centra especialment en l'articulació, distribució i parament de les seves llars, ha estat elaborat a partir de la revisió, l'anàlisi i l'estudi d'un aparell documental considerable de manuscrits; en segona instància de la recerca d'objectes artístics propis del parament domèstic de

¹ Torras Tilló, S: *Els Ducs de Cardona; art i poder (1575-1690). Una proposta d'estudi i d'aproximació a la història, art i cultura a l'entorn de la casa ducal en època moderna.* Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 1997, pàg. 1. [Tesi doctoral]

l'època tractada, i en darrer terme de la lectura, i posterior reflexió, de diferents fonts bibliogràfiques. El fet que la recerca documental en l'Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona desvetllés, a vegades de manera directa i d'altres de forma tangencial, una abundosa sort de notícies respecte els hàbits, maneres de viure i espais ocupats per la societat barcelonina del set-cents obligà a fer-ne una selecció i aconsellà centrar-se en un únic grup social, per poder perfilar millor la trama complexa que conforma el món clos i familiar d'aquesta època. L'elecció del braç noble, enfront de les classes més humils o de la resta d'individus que formaven la societat barcelonina del segon terç del segle XVIII, es fonamentà en una dualitat del propi grup a tractar, ja que en ell podien confluïr de manera natural conceptes com tradició i novetat. És evident que la defensa de la tradició, que els assegurava la pervivència en la comunitat com a estament principal, havia de mantenir un subtil equilibri amb la necessitat d'estar receptiu a totes les novetats i les modes que s'anaven imposant. Per tant, hom és conscient que el panorama presentat no pretén ser un estudi de totes les tipologies domèstiques que es donaven en la ciutat, sinó només de les cases ocupades per determinats membres de l'oligarquia del període, deixant per més endavant l'ampliació del tema als habitatges ocupats per altres realitats socials. Determinar aquestes primeres acotacions de treball obligaven a plantejar la necessitat d'un model d'habitatge urbà, que hauria d'estar constantment redefinint-se i que s'allunyaria, en principi, d'aquell que la memòria col·lectiva reté com a casa tradicional catalana, malgrat que són innegables determinades similituds.

L'elecció d'una vuitantena de llars aristocràtiques, com a casos d'estudi, per mostrar les maneres d'habitar del braç noble a Barcelona aconsellava intentar situar-les en el context de la trama urbana malgrat l'escassetat de notícies existents. Així doncs, amb l'objectiu de mostrar visualment quins carrers ocupaven aquests habitatges nobles s'ha traçat un mapa de la ciutat de Barcelona on s'ha ubicat cada una de les cases que van ocupar, i on és important destacar la dispersió i l'establiment de la noblesa al llarg de tota la trama urbana de la ciutat vella durant aquest període (vegeu plànol 1). Malauradament, fins al moment sols hem estat capaços de circumscriure al carrer

la ubicació dels diferents actors que configuren la mostra, encara que no descartem seguir investigant amb el desig d'acotar de manera més exacta els terrenys que en cada cas es van ocupar. La recreació dels espais ocupats per l'aristocràcia barcelonina s'ha construït a partir dels plànols de 1714, 1744² i 1764,³ així com planells de la primera meitat del segle XIX, fonamentalment el *Plano de Barcelona* de Ramon Alabern, de 1858, car contemplava la identificació dels carrers.⁴ A aquestes apreciacions cal sumar-hi el fet de circumscriure l'àmbit d'estudi a la noblesa que vivia a la ciutat de Barcelona. Els motius de l'elecció responen a diverses circumstàncies: en efecte, per una banda responia a qüestions metodològiques, ja que centrar-se en la ciutat del Principat facilitava en gran mesura la recerca, i per altra banda hom no pot obviar que la noblesa catalana, tot i que els seus casals principals i els seus títols provenien d'altres contrades, en un nombre considerable s'havien establert a la ciutat, focus principal de les seves relacions socials. Aspectes tots aquests que ja hem anunciat en la introducció.

En parlar del corpus teòric hom no pot deixar de fer esment a les qüestions cronològiques ja que en la present tesi doctoral esdevenen essencials. El punt de partida s'ha de situar en el desig de rescatar una part de la memòria oblidada del set-cents i retornar aquesta primera meitat de la centúria al lloc que li correspon. En comparació amb l'extens coneixement que es té dels regnats de Carles III i Carles IV o, fins i tot, de Felip V, pare i avi d'aquests, trobem un regnat, el de Ferran VI (1746-1759) que passa desapercbut (vegeu imatge 1). S'uneix a aquesta curiositat sobre la figura del primer Borbó un altre fet interessant, que històricament ha esdevingut tret essencial del seu mandat: el de ser un moment de pau dins d'un segle força convuls. Això feia plantejar-nos si aquest clima va afavorir l'aparició de noves

² Institut Cartogràfic (IC): *Plan of the city of Barcelona for M.Tindal's continuation of M.Rapin's History of England*. London, Peinted for Jolin and P. Knagton. 1744-1747.

³ García Espuche, A: *Barcelona 1714-1940. 10 plànols històrics*. Barcelona, Lumwerg/Centre de Cultura Contemporània, 1999.

⁴ *Ibidem*.

empreses artístiques, de noves institucions culturals, de noves iniciatives urbanístiques, per exemple, ¿a les grans ciutats? Això no obstant, emmarcar el discurs a partir del període d'un determinat monarca en ocasions resulta difícil, problemàtic o poc adient. Per comprovar si existia una evolució en els interiors de les cases de l'oligarquia barcelonina no podem partir de 1746-1759, ja que no hauria estat possible discernir ni els canvis de mentalitat ni els de gust, si és que van existir, i, per tant, tampoc ens permetia reflexionar sobre l'existència o inexistència d'un estil Ferran VI.⁵ Per això s'ha establert la recerca cronològica entre 1739, quan Anglaterra declara la guerra a Espanya, fins a 1761, moment en que tornà a fer-ho, centrant-nos en aquests vint-i-dos anys de gran rellevància històrica, on caldria destacar la signatura del Segon Pacte de Família (Pacte de Fontaineblau 1743), la mort de Felip V (1746), el regnat de Ferran VI (1746-1759), la pujada al tro de Carles III (1759), el monarca il·lustrat, i el Tercer Pacte de Família (Pacte de París, 1761). Partint d'aquestes dues dates simbòliques pel que fa a la política exterior, 1739 i 1761, pretenem donar significat als conceptes gust, moda, consum i luxe, els quals no es regeixen ni responen a estrictes temporalitats. És per això també que en comptades ocasions, amb la intenció d'evitar al màxim les visions fragmentades i de poder presentar el marc més complet i correcte possible, hem dilatat cronològicament el treball de camp. Un cas exemplificador pot ser la revisió documental dels protocols generats pel notari Ignasi Claramunt. L'esmentat notari va estar actiu a Barcelona entre 1747 i 1768 i tenia entre els seus clients considerables membres de l'estament nobiliari i comercial de la ciutat, la qual cosa ha permès conèixer empreses de principi a fi, independentment dels anys en què s'emmarca la recerca. Un altre avantatge d'aquesta transgressió metodològica ha estat poder veure la dinàmica dels deutes i pagaments dels barcelonins de l'època.⁶

⁵ Creiem que és necessària fer una revisió sobre aquest tema, plantejant-nos la validesa de mantenir l'estreta relació entre estil i nom del monarca pel que fa a l'establiment de la cronologia en les arts sumptuàries. Vegeu Sala, T: "La consideració estilística en les arts decoratives. Algunes consideracions" a: *Matèria. Revista d'Art*. Monogràfic sobre l'estil. Departament d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona, 2001, pàgs. 207-216.

⁶ És molt habitual trobar-nos que durant el període de 1740-1745 encara s'estaven pagant les reformes i reparacions ocasionades pel setge de 1714. Aquesta dinàmica és extrapolable a molts

Metodològicament el model seguit ha estat la proposta establerta per Xavier Lencina en llurs treballs, en els quals recorre habitualment a l'inventari *post mortem* com a font principal.⁷ Partim, doncs, com l'esmentat autor, de l'anàlisi del *subjecte*, per establir gustos, necessitats i mentalitats de la noblesa amb la intenció d'arribar a explicar com es generen determinats espais i objectes en la casa, així com les seves característiques definidores. No oblidem, però, la relació que s'estableix entre client i artífex, és a dir, observem també la demanda que el subjecte fa de determinades obres artístiques. Tot i això, tenint en compte l'ambició dels objectius exposats anteriorment es fa del tot evident que l'ús exclusiu dels inventaris *post mortem* no permetria mostrar un panorama tan ampli, i és per això que han estat confrontats amb altres fonts primàries.

A més de les diverses fonts manuscrites emprades per l'anàlisi s'ha cregut oportú incloure un repertori d'objectes artístics propis del període a manera d'annex per millorar-ne la interpretació. Val a dir que la seva confecció també ha plantejat certs problemes metodològics, car molts dels objectes escollits es conserven fora del context original, integrats en col·leccions particulars o mostrats en museus, circumstància que fa perdre molta part de la informació que podrien generar. Cal indicar que un dels obstacles més importants a solucionar és la manca de rigorositat d'algunes de les datacions dels artefactes localitzats, les quals, sovint, responien als interessos del món de l'antiquariat en el cas dels particulars, o una dinàmica de cert abandó documental en el cas de les institucions, les quals segueixen sense estudiar a

altres assumptes. Així, per exemple, en un codicil del testament de la marquesa de Moja, s'estipula que la dot de la seva nora, Caietana de Xammar i de Pinós, serà pagada en vuit anys. Vegeu Biblioteca de Catalunya (BC), *Fons Moja*. "Testamentos Copons y otras notas de Rubí, Árbol familiar Copons, Historial Desbach, de Vilasar" [leg. 511].

⁷ Vegeu Lencina, X: "La història des del subjecte. Inventaris *post mortem*: consum, microhistòria i cultura material a la Barcelona moderna" a: *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*. Vol. XIX, Barcelona, Col·legi de Notaris de Catalunya, 2001, pàgs. 199-243.

fons les seves col·leccions.⁸ En tot cas, pensem que molts dels objectes artístics atribuïbles a la segona meitat del segle XVIII, ja existien i s'utilitzaven en les primeres dècades del període, deducció a la que s'arriba després d'observar i confrontar objectes i documents. Per tant, essent conscients de les limitacions, s'ha acudit als fons de museus, antiquaris i particulars per configurar un repertori exemplificador dels diferents objectes decoratius que podrien trobar-se i vestir les *cases grans* de la noblesa barcelonina.

L'elaboració del repertori gràfic s'ha beneficiat de l'existència d'un fons fotogràfic, que creiem poc consultat i conegut fins el moment, conservat en l'Arxiu de la Junta de Comerç. Es tracta d'un total de trenta-tres caixes, amb unes cinquanta-tres fotografies per caixa, que retraten les peces artístiques que van sortir de Catalunya entre 1923 i 1933. Aquest fons fotogràfic recull els expedients que la comissió encarregada de valorar els objectes artístics a exportar va emetre durant aquesta dècada. Completa la col·lecció una quantitat de fotografies, sense cap data i mal adjudicades estilísticament, que també poden ser consultades en l'arxiu Mas de la Ciutat. A través de les imatges i de les escasses anotacions que la comissió va fer es té coneixement de quin tipus de peces van ser exportades, per qui, on i, fins i tot, les obres a les quals la Junta va decidir denegar el permís de sortida. Ho testimonia el grup de peces que provenien de la col·lecció Deering del Maricel de Sitges, presentades a consulta per Ramon Cases, a les quals la comissió va entendre que no podien donar-los el permís de sortida. Encara que, conscients que s'allunya dels objectius principals, cal dir que les obres – pintures, mobles, escultures, tapissos, etc.- van tenir com a destí els Estats Units, principalment les ciutats de Boston, Nova York i San Francisco; Santiago de Xile i Valparaíso a Xile; Buenos Aires a l'Argentina, i, pel que fa a Europa, moltes peces van ser exportades a Itàlia, Suïssa, a

⁸ Malgrat que el judici pot semblar dur, per ser just cal afirmar que des de les administracions públiques caldrien més recursos perquè els museus poguessin tenir perfectament estudiats els objectes i peces que custodien. Altrament, també volem deixar constància que, en el cas del món de l'antiquariat, l'adjudicació errònia de la datació parteix més d'una falta d'estudi de les peces que d'un afany d'engany.

la capital francesa, així com a Londres, a Anglaterra. Hi ha destins més pròxims, com per exemple Toulouse, a la veïna França, o Santa Cruz de Tenerife, dos llocs on majoritàriament van anar a parar obres de pintura moderna de principis de segle XX. Redreçant el discurs a les qüestions que interessin, s'ha de manifestar que aquest conjunt de fotografies és un document de gran valor perquè mostra una gran diversitat tipològica d'artefactes que permeten plantejar-se i ampliar el catàleg tipològic del mobiliari i dels objectes decoratius que es va fer a Catalunya durant el segle XVIII. Així, a tall d'exemple, es fa evident la quantitat i qualitat de les peces policromades, que inclouen també els mobles axarolats, que van sortir del país (vegeu imatges 2, 3, 4).

2. Les fonts primàries: valoració i justificació de la mostra.

El discurs que s'ha anat elaborant al llarg de la present tesi doctoral ha estat possible arran de les notícies i informacions aportades, en primera instància, per les fonts primàries, les quals es troben custodiades en tres arxius de la ciutat de Barcelona. El gruix més important es localitza en l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, encara que la recerca documental en l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona i en la Secció de Reserva de la Biblioteca de Catalunya ha permès contrastar, ampliar i creuar tota una sèrie de dades per comprendre millor l'especificitat de l'estructura dels habitatges de la noblesa i el seu model de vida. En aquest sentit, s'ha d'insistir en el fet que les notícies localitzades en els fons conservats en aquestes dues darreres institucions han esdevingut cabdals per configurar, precisar i matisar amb més cura les qüestions abordades en la present recerca doctoral. Amb anterioritat ja s'ha exposat que la font principal que ha servit com a punt de partida de la investigació ha estat, sens dubte, l'*inventari post mortem*, per bé que no l'única, car ha de ser considerada com una eina útil però amb serioses dificultats d'interpretació si s'empra de manera aïllada. Per això, amb la voluntat de crear un discurs coherent, i el menys parcial possible, han estat també d'interès les informacions que podíem extreure d'altres tipologies documentals. En concret, s'han revisat fons familiars, documentació municipal -sanitat, obreria, gremis, i al·legacions jurídiques-, així com manuals notariais on es recollen èpoques, debitoris, contractes o capítols matrimonials. En certa manera, s'ha d'assenyalar que l'avantatge d'enfrontar-se a una documentació tan rica i variada ha permès apropar-se a una part de la societat barcelonina, tot copsant l'esperit de l'època.

2.1. La documentació de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.

La consulta de la documentació que custodia l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, situat en la seu del Col·legi de Notaris de Catalunya, esdevé cabdal per a qualsevol investigador interessat en el passat de la ciutat comtal que vulgui abordar

llurs estudis amb certes garanties d'èxit. Encara avui s'hi conserva un considerable volum de protocols notariais que amaguen entre les seves pàgines retalls de la quotidianitat de la ciutat al llarg dels segles; manuals que, adormits en els prestatges, esperen pacientment la curiositat de l'historiador modern.

L'elecció de *l'inventari post mortem* com a document de partida es fonamenta, malgrat la imparcialitat anunciada, en què permet establir una primera aproximació a l'articulació de l'arquitectura interior, alhora que llista part del parament que vestia cada estança. Des d'aquesta perspectiva, no es pot obviar que, a més de ser una font de naturalesa econòmica, possibilita, com bé han indicat diversos autors, descriure un sistema en el qual conflueixen aspectes socials, jurídics, culturals, de la vida quotidiana i del territori. En efecte, podem establir patrimonis i propietats, així com fer-nos una idea del grau de riquesa, segons la diversitat i quantitat d'objectes que es posseïen. A partir de l'enumeració d'objectes per estança, l'inventari, dóna a conèixer una certa disposició del parament en els interiors de les llars, sense oblidar que, de manera més tangencial, també parla i evidencia determinats aspectes tècnics, constructius i ornamentals dels artefactes, ajuda a sistematitzar el vocabulari emprat per designar-los i posa de manifest quines eren les preferències estètiques en els diferents marcs cronològics abordats.

En aquest sentit, un dels autors que millor ha glossat el paper i la rellevància com a font històrica d'aquest tipus de document ha estat Xavier Lencina, a qui ja ens hem referit anteriorment. Ho testimonia el fet que en molts dels seus articles incideix de manera punyent en ressaltar-ne el valor, insistint en la importància de *l'estudi de la història des de la perspectiva del mateix individu, (de) la possibilitat d'abordar molts temes, (i fer) una mirada global.*⁹ Arran dels arguments exposats semblaria innecessari recórrer a altres tipus de fonts documentals, però la realitat indica de manera fefaent la idoneïtat de treballar amb altre tipus de documentació. Quines són, per tant, les

⁹ Op. cita. 7, pàg. 200.

seves mancances? Quins són els problemes d'interpretació que planteja l'inventari? A tall d'exemple, i per contestar les preguntes acabades de formular, és adient recollir les anotacions que es fan en l'inventari del noble Josep Maria de Borràs i Marzal. De manera reiterada, el notari va anar anotant que *se ha continuat en lo present inventari sols perquè se vegia com se ha dit ab quanta legalitat se fa lo present inventari j no per ninguna obligació*.¹⁰ Encara que afirmacions d'aquest tipus no són excessivament habituals, tot i no ser la única localitzada, manifesta una dinàmica d'intencions que porta a plantejar-se el grau de veracitat de la informació donada. Altrament, no oblidem que era una eina legal, de cost econòmic elevat, que podia comportar el desig de simplificar-lo al màxim per part del contractant, que intentava no deixar traslluir massa la riquesa dels objectes.¹¹ És força probable que esdevingui, en determinades ocasions, perquè és un document que enumera béns de manera exhaustiva, a manera de llargs llistats, i que, com a característica essencial, més que mostrar la qualitat d'allò relacionat, n'enumera la quantitat. Aquestes limitacions el converteixen en una eina de doble fil, car amb descripcions minses s'amaga allò que no es vol mostrar, provocant, en alguns casos, una interpretació falsa o errònia de la informació. L'adscripció únicament a *l'inventari post mortem* o la seva sobrevaloració abocarà irremeiablement l'historiador o investigador a lectures parcials de l'època.

Cal apuntar que determinats problemes d'interpretació sorgeixen de la personalitat del notari o dels escrivans que van ocupar-se de redactar el document, especialment dels coneixements que tenen sobre els materials, les tècniques, els mobles i objectes luxosos que han de descriure. A la necessitat de tenir uns certs coneixements cal

¹⁰ Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (A.H.P.B), Not. Tos Roma, Jaume. *Secundum librum inventariorum et encantum*. 1752-1755, Any 1752, fols. 102r-121r. La qual cosa sembla que implícitament manifesta la dinàmica d'intencions en què s'executaven molts inventaris *post mortem*.

¹¹ A.H.P.B, Not. Cussana, Joan. *Primum manuale instrumentorum*. 1740-1744, Any 1742, fol. 79r. Cussana cobra cinc lliures per la confecció de l'inventari de Josep Ferriol, a més d'una lliura i dotze diners en concepte de les vuit fulles que ocupava.

afegir la meticulositat en què solen, o no, treballar a l'hora de fer les descripcions dels interiors o dels objectes que vesteixen les distintes estances d'una casa. Encara que és encertat pensar que la família del difunt hauria ajudat en els afers de la descripció. De fet, el notari, home avesat a les lleis i a les qüestions mundanes, allunyat molts cops de les qüestions estètiques, d'altra banda sense cap obligació al respecte, no s'atura en descripcions o precisions que serien idònies des del punt de vista contemporani (vegeu imatge 5). Posa García Espuche en boca del notari Lentisclà, aquestes preocupacions, tot manifestant que *saben muy bien todos aquellos que dignifican el arte de notario que un inventario requiere de doble precisión. Primero, en el examen minuciosos de las cosas del difunto; segundo, en el exacto uso de las palabras con que cada objeto y el estado en que se halla van a pasar a la historia. Es por ello, no se dude, que Lentisclà, colecciona en su cabeza una infinidad de vocablos, que esperan pacientes el momento justo en que cada uno cumplirá su oficio, la ocasión en que ninguna otra palabra logrará con mayor felicidad la misión de ajustarse exactamente a lo que se quiere decir. Y el notario se esmera en ello y disfruta, pero sufre también, porque son desiguales los vocabularios.*¹² Incideix el notari Lentisclà en un dels esculls importants de l'inventari, que no és altre que la rigorositat de la terminologia emprada pels notaris o escrivents contractats per fer aquesta tasca. És evident que els notaris més importants es fan servir d'escrivents o subalterns per llistar les pertinences dels seus clients, d'aquí la varietat de grafies que podem trobar en un mateix inventari, document o manual, la qual cosa fa que variï la meticulositat emprada en cada redacció. Malgrat tot, la consciència de les mancances documentals situa l'investigador davant l'obligació d'interpretar allò que el document li mostra, i també d'intuir allò que les fonts no expliquen o amaguen. És un treball agosarat i difícil, no exempt d'un marge d'error, però que minimitza les males interpretacions si ho examinem i confrontem amb altres testimonis.

En el marc cronològic en què s'inscriu la recerca a Barcelona es comptabilitzen cent vint-i-set notaris en actiu, aspecte que ha obligat a fer un buidat extens i ampli, però

¹² García Espuche, A: *El inventario*. Barcelona, Muchnik Editores, 2002, pàg. 97.

conferint-li certes garanties en les conclusions o aportacions finals. Amb la intenció de delimitar l'àrea a tractar i establir una metodologia coherent, el treball de camp va centrar-se, exclusivament, en els notaris que tenien el llibre d'inventaris separat de la resta de manuals. Enteníem que aquesta pràctica denotava la rellevància del notari i el volum de la seva feina, a més de convenir una segmentació específica de la clientela i una especialització en els assumptes tractats. Fonamentàvem la decisió en les aportacions de Ll. Castaneda, segons el qual existia una clara especialització entre els notaris i, sols de manera esporàdica, aquells que no porten un llibre per les tasques d'inventari en fan algun.¹³ Gràcies a aquesta primera premissa els notaris a resseguir es limitaven a seixanta-nou, alguns dels quals podien aglutinar en el mateix llibre, a més dels inventaris, les partides de casament, els encants o els testaments. Metodològicament, es va optar per buidar la totalitat dels llibres de tots aquests notaris, revisats independentment de la classe social del client, ja que això possibilitava establir un marc comparatiu entre el teixit social barceloní de la primera meitat del segle XVIII. Finalment, pel que fa als membres del braç noble barceloní que van morir entre els anys 1739 i 1761, i que han esdevingut els actors de la mostra a través de la coneixença del seu *inventari post mortem*, s'ha de dir que han estat vuitanta-cinc i cal destacar el fet que molts d'ells van mantenir estrets vincles de parentiu.¹⁴

Per completar la informació i poder perfilar un panorama més ampli, en una segona fase, van revisar-se de cada notari alguns **manuals d'apoques, concòrdies, deutoris i contractes**, amb l'objectiu de clarificar l'entrellat dels assumptes a tractar i articular un entramat social sòlid. Amb les dades disponibles s'ha pogut dibuixar el sistema de relacions, les maneres de viure, o els assumptes que preocupaven als habitants de la ciutat del set-cents. Evidentment, l'interès de la recerca ha estat sempre dirigida als aspectes relatius a la construcció o reformes dels

¹³ Castaneda, L: *Niveles de vida material en Barcelona a finales del siglo XVIII*. Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 1984, pàg. 13. [Tesi de llicenciatura]

¹⁴ Donat el caràcter tipificat del document s'ha optat per mostrar únicament una selecció en els annexos.

habitatges i, per tant, ha estat essencial, la localització de factures i preus dels materials, els aspectes relacionats amb els tallers dels artífexs, o de les característiques de les mercaderies comprades i venudes en la ciutat. Sense oblidar que s'han hagut de recollir les informacions que desvetllaven els ritmes quotidians o les celebracions, bé fossin públiques o bé particulars, entre les qual s'haurien de destacar tres moments essencials: les núpcies, l'entrada al convent i l'òbit. Per acabar aquest apartat, sols resta indicar que la consulta dels protocols notariais, especialment dels manuals que recullen els **contractes matrimoniais i els testaments**, ha possibilitat l'elaboració de l'arbre genealògic de cada un dels nobles estudiats, cosa que permet mostrar, una vegada més, el complex entramat de relacions familiars (vegeu annex documental: "Quadres Genealògics").

2.2. La documentació de la Biblioteca de Catalunya.

La consulta de la Secció de Reserva de la Biblioteca de Catalunya ha estat la segona font cabdal per localitzar informacions que ajudessin a configurar la present tesi doctoral. Entre la diversitat de materials consultats s'han de destacar, especialment, els fons que fan referència a diferents patrimonis familiars, ja que moltes vegades, a causa de l'escassetat dels fons existents, accedir-hi suposa una dificultat. En termes generals, la documentació de tipus familiar resta en mans particulars, guardada pels hereus, que empesos per un deure moral vers la memòria dels seus avantpassats, conserven un llegat a voltes desconegut, fins i tot per ells mateixos. En altres ocasions, conscients de la seva importància, determinades famílies han dipositat els papers, com solen anomenar-se, en arxius, fet que no assegura a l'historiador la seva consulta.¹⁵ Per tant, és del tot adient insistir en l'interès dels fons familiars conservats en la Biblioteca de Catalunya, donat que els converteix en una font que

¹⁵ Un exemple del que s'acaba d'exposar el trobem en l'Arxiu Nacional de Catalunya on molts dels arxius familiars, pendents de documentar, resten fora consulta.

permet endinsar-se i bastir l'estricta quotidianitat de distintes nissagues familiars.¹⁶ És cert que la documentació de tipus familiar ha estat poc emprada pels historiadors de l'art, ja que es centra i dona a conèixer el perfil del client, més que no pas el de l'artista, però és del tot evident, que resulta imprescindible si hom vol reconstruir l'univers particular i quotidià de qualsevol individu. És força probable que, com succeïa amb els inventaris, també la documentació de tipus familiar estigui exposada als perills d'una excessiva interpretació per part dels investigadors, conseqüència d'oblidar que el conjunt d'escrits i factures que la integren haurien estat esporgades al llarg del temps pels mateixos propietaris o hereus, a causa del seu caràcter de despesa econòmica. La selecció dels pagarés guardats, que podria respondre a simples criteris d'ordre de cada individu, hauria conformat una documentació amb llacunes i fragmentària, tal i com s'evidencia en molt casos. Tanmateix, encara que fragmentada, ha estat essencial per apropar-se a la quotidianitat i domesticitat de quatre famílies nobles establertes a Barcelona.

El **fons del Marquès de Saudín** fa referència a la família Sans, de la qual cal destacar la figura del noble Ramon Sans, de qui s'ha pogut localitzar i analitzar el seu inventari *post mortem*. De fet, és un dels actors principals de la mostra. El segon fons consultat ha estat el del **Baró de Castellet**, antic fons Alegre, on la recerca s'ha centrat en la figura de Francesc Aparici, marit de Caterina Amat i de Picalquers, dama que també protagonitza la nòmina de nobles barcelonins estudiats. La recerca en els dos darrers, el **fons Milans –Sala** i el **fons del Marquès de Moja**, ha estat molt més escassa, a diferència de les anteriors, les quals es caracteritzen per ser sèries extenses i prolíferes que possibilitarien la confecció de la història familiar més enllà de la cronologia que abraça la present investigació.¹⁷

¹⁶ En aquest sentit és important indicar el valor d'aquests fons patrimonials, així com la tasca feta per la Sra. Reis Fontanals per conservar i facilitar la seva consulta a partir d'una acurada revisió de la seva catalogació.

¹⁷ En realitat, realitzar la història familiar d'aquests dos patrimonis serà més fàcil quan els fons estiguin totalment catalogats.

Sense tant èxit en els resultats també van ser resseguides les **“Al·legacions judicials de l'arxiu històric de la Biblioteca de Catalunya”**, on es recullen, principalment, els plets vistos per la Real Audiència de Barcelona. Aquest fons anava vinculat al llegat de Marià Alegre i Aparici, baró de Castellet, i provenia del fons personal de Francesc Aparici, advocat que exercí durant la primera meitat de la centúria. La possibilitat de resseguir la documentació d'àmbit domèstic i la del professional ha ajudat a traçar un fidel retrat d'aquesta família ennoblida, així com a conèixer quin tipus de clientela tenia, molta de la qual pertenyien a l'elit social de la ciutat. En una ullada, entre els casos que portà caldria destacar la reclamació de la noble Antònia Sabater i Alemany a la seva madrastra Teresa de Copons,¹⁸ referent a l'herència materna que li pertocava i la seva dot matrimonial. També representà judicialment Jacint d'Oliver i Botaller,¹⁹ un altre dels membres de l'aristocràcia contemplats en la tesi doctoral.

Pel que fa a la **Secció de Manuscrits** de la Biblioteca de Catalunya, s'hi van poder consultar una sèrie d'obres que tracten d'heràldica i llinatges de la noblesa catalana, amb la intenció de facilitar la comprensió de les famílies de l'oligarquia estudiades. En realitat, i a manera de resum, no està de més insistir que cada un dels fons tractats a la Biblioteca de Catalunya constitueix, per si mateix, un material susceptible de ser estudiat unitàriament i que possibilitarien més d'un estudi aprofundit, vista la quantitat i la qualitat de les dades que contenen.

2.3. La documentació de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Els resultats assolits en la revisió de la documentació existent en l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona han estat menys novedosos perquè, encara que els documents continuen donant informació, han estat ja reiteradament treballats i publicats. En

¹⁸ B.C., *Al·legacions Judicials*. “Antònia Sabater i Alemany reclama a la seva madrastra Teresa de Copons la part que li correspon de l'Herència materna i el seu dot”, 1713. [1/15].

¹⁹ *Ibidem*, “Els marmessors de Ramon Reart i Queralt contra Jacint Oliver i Botaller”, 1746. [20/6].

realitat, la documentació escollida en aquest arxiu ha estat emprada per reforçar algunes de les idees exposades al llarg del discurs, així com per dibuixar el context polític, social i urbà del moment i de la ciutat. En primer lloc, s'ha revisat el **fons de sanitat**, amb l'esperança de determinar quins eren els productes que entraven a la ciutat i d'on provenien. Els resultats han estat poc profitosos, malgrat perfilar l'activitat marítima d'aquest període i és que, en realitat, són pocs els documents que fan referència al marc cronològic abordat. En segon lloc, gràcies a la revisió del **fons gremial**, i a la **documentació de l'Ajuntament borbònic**, on queden recollits, entre altres assumptes, els acords i els reials decrets, s'ha ampliat el coneixement d'aspectes vinculats a l'estructura i funcionament de l'urbs barcelonina entre 1739 i 1761, així com també s'ha vertebrat una nova mirada pel que fa al funcionament de les indústries de la ciutat. En el primer cas, el fons gremial ha estat revisat en la seva totalitat, ampliant el marc cronològic més enllà del límits marcats inicialment, per d'aquesta manera obtenir una panoràmica general de l'evolució de les diferents corporacions professionals existents a la ciutat, i, evidentment, s'han examinat meticulosament tots els oficis vinculats al món de la construcció. Seguint en la mateixa línia, l'adjudicació de llicències d'obres i els processos suscitats per problemes entre veïns, recopilats en **l'arxiu del veguer i del corregidor**, han evidenciat una evolució en l'art de la construcció i han fet aflorar a la superfície un ampli ventall de subtils relacions entre els habitants barcelonins del període. Finalment, amb la revisió del **fons d'obreria** s'ha pogut estipular quines eren les reparacions i intervencions més freqüents en els edificis particulars, on sempre es destaquen les modificacions sofertes en les façanes de les cases o els aspectes de millora en la imatge de la ciutat.

3. Les fonts secundàries: qüestions historiogràfiques a considerar.

Tradicionalment i fins el moment, hom podia dir que una de les postilles més reiterades era l'escassetat d'estudiosos que fessin de la casa i la seva configuració

interna el seu àmbit principal de recerca. Tanmateix, una valoració atenta de la qüestió obliga a matisar aquesta premissa, car en realitat els treballs que han tractat el tema de l'espai interior domèstic, així com el de les arts decoratives o sumptuàries - segons l'adscripció temporal que els hi pertoqui -, s'han anat succeint de manera lenta però constant. En tot cas, allò que succeeix és que són pocs els autors que parteixen d'un mètode aproximatiu que els porti a l'objectiu principal d'*historiar la casa*.²⁰ En termes generals, l'ampli corpus bibliogràfic demostra que l'opció escollida és centrar-se en els distints objectes que vesteixen la casa, els quals conformen les arts sumptuàries o decoratives, i crear a partir d'aquí una història del moble, de la ceràmica o dels teixits, entre d'altres especialitats. Conscients d'aquesta circumstància, en el present estat de la qüestió intentem allunyar-nos formalment i estilísticament dels llargs llistats d'obres comentades amb la voluntat d'analitzar, solament, les publicacions més rellevants respecte al tema a tractar.²¹ No cal assenyalar que les lectures que han possibilitat el corpus teòric han estat més de les que en les properes línies seran analitzades, i és que a ningú passa desapercibut el fet que valorar la validesa de les aportacions d'un treball o publicació sols és possible en una fase posterior a la seva lectura i comprensió. Malauradament, l'escàs èmfasi en l'entorn i la societat en què van ser concebudes, circumscriuen moltes de les obres sobre arts decoratives o sumptuàries a esdevenir visions no del tot completes que a la llarga poden, fins i tot, esdevenir errònies, a causa de la seva parcialitat. És una

²⁰ Fent-nos partíceps del seu contingut, manllavem aquest terme emprat per T-M. Sala en la seva comunicació "Historiar la casa. Aproximaciones a la historia del mobiliario y del diseño de interiores en Cataluña (1860-1914)" a: *Historiar desde la periferia: Historia e historias del diseño*. Actas de la 1° reunión Científica Internacional de Historiadores y Estudiantes del Diseño. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1999, pàgs. 150-154. Creiem que no hi ha una única manera d'aproximar-se al concepte de casa, atesos els múltiples models existents i les variacions que de contingut i significat van assolint al llarg del temps i, per tant, historiar la casa és endinsar-se o aproximar-se en el pas de les distintes idees que han possibilitat la creació dels espais de la privacitat.

²¹ Avancem que en el present estat de la qüestió no s'ha abordat l'anàlisi d'obres, possiblement excessivament citades, om poden ser *El palau Moja* o *La Pintura en Barcelona durante el siglo XVIII*, de S. Alcolea. Tant en la primera com en la segona, l'autor centra el seu estudi en la segona meitat del segle i, malgrat el seu anunciat, en el cas de la segona fa escassa menció dels programes ornamentals, i es ceneix un cop més als palaus construïts o reformats en la segona meitat del set-cents.

realitat a la que caldria sumar-hi, sempre referint-nos al set-cents, la particularitat que la majoria dels estudis centren la seva atenció en la segona meitat de la centúria i deixen de banda la realitat de les primeres dècades del segle. Afortunadament, també aquí, s'ha detectat una dinàmica de canvi, ja que cada cop són més els congressos, ponències o fins i tot exposicions que acullen com a subjecte principal d'estudi els successos que van conformar la primera meitat del segle XVIII amb un clar intent de revisar i indagar profundament en la realitat d'un període habitualment desatès per la historiografia. I encara que resta encara força inexplorat, també és just advertir que cada cop més està esdevenint el punt de mira dels interessos dels intel·lectuals. Quedi clar, doncs, que és dins del marc d'aquestes primeres contradiccions exposades i cautament manifestades on cal, de manera genèrica i sense desvincular-ho del tema que ocupa la present tesi doctoral, qualificar les fonts bibliogràfiques d'insuficients i deficitàries.

Cal insistir, novament, que s'ha volgut defugir d'una dilatació de l'estat de la qüestió per intentar ressenyar les aportacions cabdals. En aquest sentit, som conscients que en la seva elecció hi han esta presents dos pressupòsits que algú pot considerar, implícitament, contradictoris. Per una banda, cal no oblidar que la investigació es centra en la primera meitat del set-cents en l'àmbit català, específicament a la ciutat de Barcelona i, per l'altra, donada la natura particular del propi estudi, cal no oblidar la interdisciplinarietat o diversitat de parcel·les que conflueixen en *Cases grans. Els interiors nobles a Barcelona. (1739-1761)*, que autoritzen a traçar un mapa global de la situació. La selecció de les obres, per tant, en determinats moments desborda el marc estrictament geogràfic o cronològic, però, lluny d'entorpir, creiem que enriqueix el discurs, tot donant-li un marc comparatiu de referència. D'aquí la inclusió en el present estat de la qüestió de publicacions o estudis que superen amb escreix la cronologia. Som conscients que una possibilitat hauria estat tractar aquest assumpte en cada capítol o apartat, però aquesta elecció hauria deixat sense poder oferir al lector una síntesi d'àmbit general i restaria mancat d'una percepció global de la qüestió. Tanmateix, amb la intenció d'oferir una lectura menys feixuga, s'ha

convingut en estructurar l'anàlisi en tres parts, segons es fes referència al context històric, als aspectes de la configuració de l'habitatge i a la casa en general o a les arts de l'objecte i la cultura material. El primer respon a la necessitat de donar valor al període, sotmès llargament a l'oblit, per extensió al seu monarca, al braç noble i als seus usos i costums. Especialment es dóna relleu a un dels eixos principals del discurs, que no seria altre a nivell estètic que l'evolució dels indicadors del luxe i el gust en l'època. El segon apartat pretén contemplar el nivell i l'estat de les aportacions que s'han centrat en la casa, fent especial esment a les obres que parteixen del concepte d'*interior*. Finalment, en el darrer, el més extens, tracta i recull les diverses investigacions i publicacions que analitzen els artefactes que componen i vesteixen la casa, englobats, segons les distintes etiquetes d'arts decoratives, arts sumptuàries o arts de l'objecte.

3.1. Sobre el context.

El setembre del 2004, als inicis de la redacció de la present tesi doctoral, Pere Molas va publicar *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*,²² en un intent de fer un recorregut per la noblesa titulada del país entre els segles XVI i XVIII. Estructurant-les de manera cronològica, l'autor va anar resseguint determinades nissagues fins a arribar a l'època dels Borbons. Aquesta aportació al coneixement del braç nobiliari català es converteix en el darrer exemple de com en són de fragmentaris els estudis sobre aquesta classe social. I és que, malgrat l'intent de plantejar una visió completa de la realitat d'aquest estament, i que per aquest motiu l'autor inclou un capítol titulat "sociabilitat nobiliària", les conclusions queden esmicolades sense arribar a desenvolupar un estudi profund de les seves característiques particulars, ja que el text s'articula a partir de establir conceptes massa generals extrets d'un nombre ínfim de casos.

²² Molas Ribalta, P: *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*. Barcelona, Eumo editorial, 2004.

Darrerament, María de los Ángeles Samper ha presentat “Vida cotidiana y sociabilidad de la nobleza catalana del siglo XVIII: el Barón de Maldà”²³ en el Cinquè Congrés d’Història Moderna de Catalunya, sense aportar-hi cap dada desconeguda fins el moment, però que esdevé un acurat resum de la realitat magistralment exposada pel propi baró en el seu famós dietari. Com que, bàsicament, situem la investigació en el període del regnat de Ferran VI i en l’estudi de l’estament nobiliari que va viure i morir en aquest lapsus temporal, la pregunta a plantejar és ¿què s’ha escrit sobre aquest monarca i Barcelona? El panorama, per què no dir-ho, no pot ser considerat massa optimista, ja que són realment pocs els estudis existents en contraposició dels que s’han ocupat del regnat del seu pare, Felip V, o el del seu germanastre, Carles III. Si examinem les aportacions que tracten de la Barcelona del regnat de Ferran VI cal constatar que encara manté tota la seva vigència el capítol “La época de los primeros Borbones” inclòs en *Historia de España*,²⁴ publicat als anys 80. Un clar reflex que testimonia el desinterès pel període fou la inexistència d’un sol article que es preocupés d’aquest temps en el Setè Congrés d’Història de Barcelona, celebrat l’any 2001, sota el títol *El siglo de l’absolutisme. 1714-1808*.²⁵

Fent esment a les publicacions que han tractat la personalitat i obra del monarca, cal destacar especialment el llibre *Fernando VI*,²⁶ del catedràtic d’Història Moderna de la Universitat de la Rioja, José Luís Gómez, per ser un clar exponent de l’esforç de revalorització del període i per extensió del seu monarca. L’obra, que s’inclou en la col·lecció “Los Borbones”, consta d’onze volums que analitzen l’esmentada nissaga partint de la figura de Felip V fins a arribar a l’actual monarca, Joan Carles I. L’autor

²³ Pérez Samper, M^a A: “Vida cotidiana y sociabilidad de la nobleza catalana del siglo XVIII: El Barón de Maldà” a: *Pedralbes revista d’història moderna*. 5è Congrés d’Història Moderna de Catalunya, Barcelona, Universitat de Barcelona, pàgs. 433-476.

²⁴ “La época de los primeros Borbones” a: *Historia de España*. vol. XXIX, Madrid, Espasa-Calpe, 1985.

²⁵ *El siglo de l’absolutisme. 1714-1808*. VII Congrés d’Història de Barcelona. Barcelona, Quaderns d’Història, Ajuntament de Barcelona, 2001.

²⁶ Gómez Urdañez, J. L.: *Fernando VI*. Madrid, Arlanza ediciones, 2001.

estructura l'obra a partir de dos eixos: a la primera part analitza la personalitat del monarca, mentre que a la segona fa una revisió del seu regnat. Per facilitar la lectura s'inclou un esquema cronològic de l'època i unes curtes i acurades biografies -que ell anomena "Protagonistas del reinado"²⁷-, per on van desfilant totes les figures rellevants de la cort espanyola del set-cents. És, sobretot, en l'excel·lent "estat de la qüestió" on cal aturar-se, ja que recull tota la bibliografia existent fins el moment sobre el monarca d'esperit pacífic. En les primeres línies, a manera de denúncia, intenta reflexionar de per què *la imagen que la historiografía ha transmitido de Fernando VI y de Bárbara de Braganza ha gozado en todas las épocas de amplio consenso, lo que equivale a decir que la "feliz pareja" y su reinado han suscitado poco interés.*²⁸ Segons l'autor, l'explicació de tal situació cal buscar-la en la circumstància que *los historiadores no suelen discutir sobre unos reyes eclipsados por la imagen resplandeciente de su sucesor Carlos III y que, como mucho, venían a ser un eslabón entre el belicoso y extraño Felipe V —y su enérgica y poderosa mujer Isabel Farnesio— y el ilustrado hermanastro, un rey de España, que viene precedido por su fama napolitana, y que ha gozado de biógrafos, panegiristas y, tras su muerte en 1788, de una desmesurada cohorte de profesionales del elogio fúnebre que ha llegado a nuestros días.*²⁹ El rigor, conjugat amb un estil amè, permet aproximar-se indistintament a les qüestions polítiques així com als aspectes socials o artístics del període. I si bé no es pot considerar com la única biografia existent del monarca – altres exemples són la publicació de Pere Voltes, *La vida y la época de Fernando VI*³⁰, o el capítol anteriorment citat "La época de los primeros Borbones"³¹, en els qual van tractar-se múltiples aspectes d'aquest regnat -, sí que creiem que s'ha de qualificar com una de les monografies més completes aparegudes fins el moment.

²⁷ *Ibidem*, pàgs. 283–294.

²⁸ *Ibidem*, pàg. 11.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Voltes, P: *La vida y la época de Fernando VI*. Barcelona, Planeta, 1996.

³¹ Op. Cita. 24.

Els mateixos propòsits de revalorització perseguia, uns anys abans, José Cepeda en el seu article “Los Borbones españoles del siglo XVIII”, on resitua i adjudica al monarca el paper que li pertoca, a partir de preguntar-se *¿por qué la Historia, injustamente, despacha con el silencio o cuando más con unas cortas líneas de compromiso los reinados pacíficos y sin violencias en que las gentes vivieron felices y tranquilas?*³² O més recentment, l'exposició *Un reinado bajo el signo de la paz. Fernando VI y Bárbara de Braganza*,³³ on l'objectiu principal fou proposar una nova lectura del paper exercit pel primer borbó nascut a Espanya i la seva esposa Bàrbara de Braganza dins del context de la història moderna. De fet, la majoria d'autors coincideixen a assenyalar que la pau en què es visqué en el moment és la clau de l'èxit del regnat de Ferran VI, i es convertí en el motor que va possibilitar un posterior desenvolupament del corrent il·lustrat. Entre els textos que componen el catàleg o estudi raonat és important parar especial atenció a l'apartat “Fiesta, música y teatro. Lujo y esplendor de la corte”,³⁴ donat que es centra en les qüestions relatives a les arts sumptuàries i s'hi fa palès que els interiors del període s'articulen a partir d'un concepte essencial: el luxe. Efectivament, el *luxe* ja és motiu de reflexió i preocupació en algunes de les obres escrites al llarg de tot el set-cents. Així, a *Las señales de la felicidad*, de Francesc Romà i Rossell, se li dedica tot un capítol amb el propòsit de preguntar-se per la necessitat real de la seva existència en les distintes societats. La conclusió que defensa, coneguda per tothom, és que pot esdevenir el motor de l'economia del país. Segons exposa (...) *en una monarquía de grandes proporciones como España, el lujo no solo útil, sino necesario*³⁵ perquè és capaç de generar tota una dinàmica econòmica que repercuteix en el treball i de retruc en la laboriositat de la població. Tanmateix no s'oblida d'advertir que de res servirà als interessos dels estats quan va acompanyat de

³² Cepeda Adán, J: “Los borbones españoles del siglo XVIII” a: *El Real Sitio de Aranjuez y el Arte cortesano del siglo XVIII*. Madrid, Patrimonio Nacional, 1987, pàgs. 154-155.

³³ *Un reinado bajo el signo de la paz. Fernando VI y Bárbara de Braganza*. Madrid, Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, 2003.

³⁴ *Ibidem*, pàgs. 197-213.

³⁵ Romà i Rossell, F: “Del lujo” a: *Las señales de la felicidad*. Barcelona, Altafulla, 1989 (1768), pàg. 43.

vicis com l'oci, insistint així en la línia del pensament moralitzador que caracteritza el període. Malgrat tot, el desig de luxe, com a sinònim de gust o caprici, és el que per autors com Eugenio Larruga donà sentit a l'evolució i canvi en els habitatges de l'època, al repercutir en un progrés o prosperitat industrial, altrament de posar en relleu el desenvolupament tècnic de determinades manufactures destinades a l'*atrevimiento* de les residències aristocràtiques i benestants. Per ell, *el gusto, lusso o capricho de las gentes, ha venido a introducir de tal suerte el uso de estos papeles en el adorno interior de las casas, que aun las gentes de poquísima conveniencia, no dexan de tener algunos frisos de ellos.*³⁶

Contemporani a l'anterior és l'autor de *Historia del lusso y de las leyes santuarias de España*.³⁷ Aquest compendi va ser escrit per l'advocat i soci de la Reial Societat d'Economia de Madrid, Juan Sempere Guarinos, amb una clara intenció de síntesi. Comença el seu treball amb un recorregut cronològic de totes les pragmàtiques dictades al llarg de la història de la monarquia espanyola, indicant-ne els aspectes més rellevants. La seva lectura subratlla el ferri control practicat sobre els teixits i els vestits com a element sumptuari i, en canvi, hi apareixen escasses referències al mobiliari, si s'exceptua la pragmàtica de 1593 on quedava clar que *ningun platero, ni otra persona, pudiera hacer, vender, ni comprar bufetes, escritorios, arquillas, braseros, chapines, mesas, contadores (...)*.³⁸ Estranya a Sempere que durant el regnat de Ferran VI no existeixi cap pragmàtica i es contesta quasi en la mateixa pregunta que es formula, quan manifesta *¿será por que no hubo lusso, ó por que no se consideró este como perjudicial al estado? ¿ó por qué aun quando no se tuviera por dañoso, se tuvieron las pragmáticas reformatorias por inútiles para contenerlo?*³⁹ També ell, com anteriorment ja ho havien fet altres,

³⁶ Larruga, E: *Memorias políticas, y económicas sobre frutos, fábricas y minas de España*. Zaragoza, Facsimil, 1995, pàgs. 117-118.

³⁷ Sempere Guarinos, J: *Historia del lusso y de las leyes sumtuarias de España*. Madrid, Imprenta Real, 1788.

³⁸ *Ibidem*, pàg. 80.

³⁹ *Ibidem*, pàg. 166.

finalitza la seva obra amb una sèrie de reflexions a l'entorn de les costums del moment, la moral i la política vinculades al luxe.

Així doncs, una segona pregunta a què caldrà donar solució és quins són els elements que constitueixen i afavoreixen la consideració de luxós d'un artefacte, àdhuc d'especificar quins eren els gustos i les modes que configuraren la Barcelona aristocràtica entre 1739 i 1761, però, especialment, quins significats tenien els conceptes *luxe* i *gust* per l'oligarquia de la ciutat. Arguments, tots ells, que ja s'havia formulat A. Corvisier en *Arts i societats dans l'Europe du XVIII siècle*,⁴⁰ respecte al cas francès. A partir del títol "Gust i societat",⁴¹ l'autor es pregunta pels agents que faciliten el desenvolupament i la penetració de la moda en determinades instàncies; també es qüestiona sobre el significat del mot "estil"; teoritza respecte de l'existència d'un gust individual confrontat a un de social, i finalitza analitzant el desenvolupament dels dos temes més exitosos i novedosos del camp artístic, els quals, segons el seu criteri foren l'exotisme i la representació dels elements tècnics dins les obres d'art. Sense entrar en els particulars del món francès, el tema del luxe ha estat abordat pel professor Rafael Gil a *Arte y coleccionismo privado en Valencia del siglo XVIII a nuestros días*,⁴² centrant-se en la importància o rellevància del concepte gust en el fet artístic i el col·leccionisme. De gran validesa és la reflexió sobre les premisses, que segons l'autor, determinen el significat d'aquest concepte. Parla l'autor d'una teoria del gust, a partir de la seva evolució com a fruit de determinades proposicions, algunes de les quals poden ser extensibles al cas barceloní. Podem concloure que ambdós discursos, malgrat que Corvisier autoqualifiqui les seves conclusions d'aproximació incompleta, presenten tota una problemàtica aplicable a molts altres indrets, donat que s'interroguen pels principals conceptes en què s'haurà d'articular qualsevol discurs que abordi, no ja la distribució i articulació espacial dels

⁴⁰ Corvisier, A: *Arts i societats dans l'Europe du XVIII siècle*. Paris, Presses Universitaires de France, 1978.

⁴¹ *Ibidem*, pàgs. 169-193.

⁴² Gil, R: *Arte y coleccionismo privado en Valencia del siglo XVIII a nuestros días*. València, Edicions Alfons el Magnànim/Generalitat de València, 1994.

habitatges, sinó la pròpia configuració de les mentalitats en que es construeix i sosté qualsevol època històrica.

3.2. Sobre la configuració de l'habitatge.

D'uns anys ençà assistim a un increment d'aportacions que, des de camps tan dispars com són l'antropologia, la geografia urbana i humana, l'economia o la mateixa història de l'art i de l'arquitectura, s'han interessat per abordar l'evolució de la casa a partir de vertebrar i valorar com a eix central del seu discurs el concepte d'interior domèstic, fet que ha comportat que els propis objectes que la componen siguin explicats en relació al significat i lloc que ocupen dins seu. Això no obstant, també en aquest cas s'ha de parlar d'una bibliografia fragmentària i dispar.

Abans de començar un recorregut per les obres que centren la seva atenció en l'arquitectura domèstica creiem justificat centrar-nos en els tractats d'arquitectura de l'època, car el seu coneixement i anàlisi esdevenen una eina essencial per poder, en una segona fase, considerar aspectes claus de la present tesi doctoral, com la plasmació que van fer de la construcció en els interiors particulars de la Barcelona del segon terç del set-cents. Per aquest motiu, i amb la intenció de no allunyar-nos excessivament de l'interès principal, es ressegueixen els tractats que van ser escrits i publicats al llarg de la centúria per tal d'assolir dos objectius: en primer lloc, determinar quins eren coneguts pels mestres d'obres barcelonins i, en segon lloc, com a eina que ens ajuda en la nostra pròpia comprensió dels fets i ens aproxima als aspectes tècnics i als de caire més estètic, proveint-nos de les pautes necessàries per poder valorar les actuacions a la ciutat en relació al context europeu. En aquest sentit es fa del tot indispensable exposar les aportacions dels arquitectes francesos, veritables mestres en l'art de la distribució dels interiors, que van saber adaptar i proposar noves solucions en la manera d'habitar i ocupar l'espai. En la llarga llista d'arquitectes que van escriure sobre la manera més convenient de construir

sobresurten de manera singular les figures de J. François Blondel i Marc Antoine Laugier. Les seves obres, que coincideixen en la temporalitat que abraça la present investigació, foren fonamentals i de gran èxit en el període.

De J. François Blondel cal destacar-ne *De la distribution des maisons de plaisance et de la decoration des edifices en general*,⁴³ de 1738, i *Cours d'architecture ou traité de la decoration, distribution & construction des batiments*.⁴⁴ En aquesta segona s'hi recollen les conferències dictades a l'Acadèmia Francesa al llarg del curs de 1750, hagué de ser finalitzada per M. Patte i publicada als anys setanta. Blondel exposà detalladament quins eren els arranjaments que calien en un habitatge aristocràtic per aconseguir un espai perfectament coherent, adaptat a les necessitats dels seus ocupants i que respongués a les modes imperants. No ha d'estranyar, per tant, que destinés un capítol de la seva obra a reflexionar a l'entorn del concepte "gust" ni que proposés una distinció entre el que va anomenar "gust adquirít" i el que considerava "gust natural". Tant en el primer com en el segon tractat d'arquitectura, Blondel emprà un mateix patró estructural, ja que, a més d'incloure una evolució històrica dels ordres emprats en l'arquitectura, va centrar-se en proposar diverses tipologies d'habitatges i explicar-ne les seves peculiaritats, així com en justificar les seves idees i propostes arquitectòniques a partir de l'anàlisi d'edificis concrets i coneguts per tothom. Així mateix, entre les seves aportacions cal destacar l'interès que mostrà pels assumptes relacionats amb l'organització dels jardins, que són entesos com un òrgan més dins del que podem anomenar espai per viure, així com en tots aquells elements accessoris o decoratius que vesteixen els espais interiors, com són portes, finestres, o xemeneies. Creiem que la raó l'aportà ell mateix quan exposà què entenia per "decoració", car *sous le nom de décoration on comprend tout ce que fert à orner un edifice, soit dans son ordonnance exterieur soit dans l'intérieure*.⁴⁵ Hom, però, no pot acabar sense fer

⁴³ Blondel, JF: *De la distribution des maisons de plaisance et de la decoration des edifices en general*. 2 vols., Paris, Chez Charles-Antoine Jombert, 1738.

⁴⁴ *Ibidem*, *Cours d'architecture ou traité de la decoration, distribution & construction des batiments*. 10 vol., Paris 1771/1772. (Cours impartit 1750)

⁴⁵ Op. Cita 43, pàg. 28.

esment als magnífics gravats que foren inclosos en les seves publicacions, que ajuden a entendre l'estètica imperant en el període i que van esdevenir models d'atrezzo molt repetits (vegeu imatges 6, 7 i 8). En canvi, en el *Ensayo sobre la arquitectura*,⁴⁶ escrit entre 1753 i 1755 per Laugier, caldria destacar totes les idees dirigides a l'embelliment de la ciutat, a partir d'una sèrie de pautes constructives i organitzatives de l'urbs, algunes de les quals sorgeixen de l'anàlisi dels edificis més emblemàtics de què s'ha de proveir. Justament seran aquestes dues realitats enteses com a escenaris de la memòria de l'aristocràcia barcelonina -l'interior i l'exterior, allò particular vers allò públic, altrament de la relació establerta- les que hom confia en poder mostrar en els següents capítols.

Dintre del context espanyol la primera citació obligada, donada la difusió que va tenir en el seu temps, s'ha de referir al *Tratado del alarife o director de obras de arquitectura*⁴⁷ de Theodoro Ardemans. El text, escrit l'any 1719, va assolir un gran èxit, circumstància que el convertí en un dels tractats més reeditats de l'època, en alguns casos sota la forma d'ordenances;⁴⁸ Toledo, Sevilla o la pròpia ciutat comtal en són alguns dels exemples. A l'obra, pensada originalment per dictaminar com s'havien de construir els edificis i les cases de la capital, Ardemans hi establí una *teoría del decoro*, que l'obliga a parlar d'*agrado* i *comoditat*, encara que el més notable del tractat eren els consells que donava referits a la distribució de l'espai i les seves característiques. En aquest sentit és important recordar que justament aquesta serà una de les preocupacions constants dels arquitectes del set-cents. Denota l'autor un clar interès pels aspectes més tècnics, sobretot pel que fa a la construcció de les xemeneies, als problemes que poden generar les aigües residuals i, sobretot, a la necessitat (...) *de que se abran, las ventanas, dos, ô, tres, al dia, para, que se purifique el ambiente,*

⁴⁶ Laugier, MA: *Ensayo sobre la arquitectura*. Madrid, Akal, 1999 (1753-1755).

⁴⁷ Ardemans, T: *Tratado de alarife o director de obras de arquitectura*. Madrid, 1719.

⁴⁸ Ens consten almenys tres edicions, a més de la de 1719: la primera l'any 1760, la segona l'any 1791 i l'última, ja en ple període romàntic, al 1886.

*y se expelen los vapores perjudicialesm, â la salud (...).*⁴⁹ Preocupacions totes elles que tindrien el seu màxim ressò en el vuit-cents en les teories formulades pels pensadors higienistes.

Reaccionari al món francès es presenta Diego de Villanueva en la seva *Colección de diferentes papeles críticos sobre todas las partes de arquitectura*.⁵⁰ Acusa la nació francesa i, en concret els seus artífexs, d'haver abandonat la lògica en l'exercici de les arts i d'haver-se deixat envair per noves formes que ell qualifica com totalment al·lienes al bon sentit comú. Convida Villanueva a que (...) *pero à lo menos podremos esperar, que quando las cosas puedan fer rectas, y quadradas, no las hagan tortuofas; que quando los remates puedan fer en medio punto, no destruyan este contorno con tantas S que parece haverlas tomado de la plana de un Maestro de Niños, y que oy se usan en los planos de los Edificios, las que todas llaman "formas", debiendo añadir el epitecto de "malas" tan infeparable de ellas*.⁵¹ A les crítiques aferrissades contra el nou gust s'hi contraposa la preocupació per assolir comoditat en els edificis a construir, que va estretament vinculada a les necessitats i a la condició d'aquells que han d'habitar-lo. Així mateix, hi ha dos temes als quals fa especial esment: per una banda, als estudis i a la formació dels arquitectes, incloent una taula amb les matèries que aquests han de conèixer i, per altra banda, proporciona una sèrie de consells per evitar el frau en la construcció. Aconseguir la comoditat, fou durant tot el segle una de les màximes preocupacions. És aquest un concepte nascut pròpiament en aquest període que tindrà el seu punt àlgid en la centúria següent, amb la formulació del terme *confort*. Ràpidament, i vinculada a la primera, apareix el desig d'intimitat, que també queda reflectit o, en la majoria dels casos, esbossat lleugerament en els escrits sobre arquitectura. En aquest sentit, en el *Prontuario juridico y elementos practicos para ejercer el arte de edificar sin agravio del vecino*⁵²

⁴⁹ Op. Cita. 47, fol. 29r.

⁵⁰ Villanueva, D: *Colección de diferentes papeles críticos sobre todas las partes de arquitectura*. Madrid, Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, 1979 (1766).

⁵¹ *Ibidem*, pàg. 16.

⁵² Cabanach, DP: *Prontuario juridico y elementos prácticos para ejercer el arte de edificar sin agravio del vecino*. Barcelona, Imprenta Carlos Sopera, 1782.

De Poncio Cabanach es qüestionona *si han de permitirse o no los edificios quando desde ellos pueden verse los secretos de la casa vecina o de los monasterios*.⁵³ En aquest breu recorregut per determinats tractats arquitectònics de l'època no pot faltar-hi una referència a Benito Bails, ja en les últimes dècades del segle, juntament amb l'obra del Pare Tosca, *Tratado de arquitectura civil, montea y cantería y relojes*,⁵⁴ que foren els que van prendre el relleu en el pensament teòric. Bails va publicar l'any 1783 *Elementos de matemática*,⁵⁵ on va incloure un capítol dedicat a l'arquitectura civil i, anys més tard, el 1802, *Diccionario de arquitectura civil*,⁵⁶ molt possiblement com a fruit de la seva primera incursió en els temes de l'arquitectura civil, donat que resumeix en les diferents veus allò que de manera més extensa havia explicat en el tom IX, part I, intitulat "De la arquitectura civil".⁵⁷

Pel que fa a la bibliografia que aborda l'evolució de l'arquitectura des d'un punt de vista històric, aquesta és escassa si el que pretenem és trobar-nos amb un seguit de treballs que destinin la seva mirada més científica a postular com eren els interiors del moment. En realitat, tradicionalment, l'estudi de l'arquitectura s'ha centrat en l'estudi dels gran edificis, siguin privats o públics, civils o religiosos, prestant especial atenció a la façana i restant força inexplorada l'evolució de les parts internes en la majoria de casos; aspecte aquest darrer que s'agreuja quan es tracta d'edificis d'ús particular i d'àmbit domèstic. Altrament, quan els esforços anaven dirigits a historiar l'evolució de la casa com a tipologia preferent s'ha partit de recorreguts establerts per un marc cronològic massa ampli i general que ha dificultat poder dibuixar un mapa exhaustiu de la decoració, la distribució i els artefactes que la caracteritzaven en cada època. Malgrat tot, i pel que fa a l'àmbit internacional, en aquest sentit són

⁵³ *Ibidem*, pàg. 19.

⁵⁴ Tosca, TV: *Tratado de arquitectura civil, montea y cantería y relojes*.Valencia, Oficina hermanos de Onga, 1794.

⁵⁵ Bails, B: *Elementos de matemática. Tratado de arquitectura civil* . Madrid, Imprenta Ibarra, 1783.

⁵⁶ *Ibidem*, *Diccionario de arquitectura civil*. Madrid, Imprenta viuda Ibarra, 1802.

⁵⁷ Op. Cita. 55.

d'obligada referència les obres de Mario Praz, i s'ha de destacar especialment la seva *Histoire de la décoration d'intérieur*⁵⁸ i *La casa de la vida*,⁵⁹ així com el llibre *Architectures de la vie privée. XVII-XIX siècle*⁶⁰ de Monique Eleb i Anne Debarre, on la confluència entre arquitectura i sociologia ofereix una mirada novedosa del tema de l'habitatge. En aquesta mateixa línia es troben els estudis que conformen el catàleg de l'exposició celebrada a Paris, l'any 1995, sota el títol de *Rêves d'alcôves. La chambre au cours des siècles*,⁶¹ i en els quals prenen rellevància els aspectes antropològics i socials, per damunt dels aspectes estètics o artístics. En efecte, la dinàmica o tendència a construir discursos des de diferents prismes, tant pel que fa al mètode de treball com pel que fa als resultats, esdevé una de les particularitats propiciades pel mateix tema a tractar, ja que permet una interrelació fructífera entre paràmetres de disciplines com l'antropologia i la història de l'art. Dins dels treballs a destacar hom podria assenyalar *Etnologie de la chambre a coucher*,⁶² de Pascal Dibie, o *La curiosa vida de los objetos*,⁶³ de Maurice Rehims, publicat l'any 1959.

Convertit amb els anys en un clàssic de la matèria, malgrat les crítiques que ha rebut per ésser considerat per alguns especialistes com simplement una obra de divulgació, es troba l'obra de Witold Rybczynski *La casa. Historia de una idea*.⁶⁴ En ella, l'autor fa un recorregut a l'evolució de l'habitatge a partir de l'elecció de determinats conceptes - domesticitat, privacitat, eficiència...-, amb la intenció o objectiu de "de-sagnar" com la casa, màquina d'habitar en constant transformació, que depèn de la dinàmica evolutiva dels seus ocupants i de la societat en què s'insereixen. Amb un

⁵⁸ Praz, M: *Historire de la décoration d'intérieur. La philosophie de l'ameublement*. Paris, Thames& Hudson, 1994 (1981).

⁵⁹ *Ibidem*: *La casa de la vida*. València, Alfons el Magnànim, 1995.

⁶⁰ Eleb, M; Debarre, A: *Architectures de la vie privée. Maisons et mentalités XVIIe-XIXe siècles*. Paris, AMM Hazan editions, 1999 (1989).

⁶¹ *Rêves d'alcôves. La chambre au cours des siècles*. Réunion des Musées Nationaux, Paris, 1995.

⁶² Dibie, P: *Etnologie de la chambre a coucher*. Paris, Grasset & Fasquelle, 1987.

⁶³ Rehims, M: *La curiosa vida de los objetos*. Barcelona, Luis Caralt editor, 1965 (1959).

⁶⁴ Rybczynski, W: *La casa. Historia de una idea*. Madrid, Nerea, 1990 (1986).

esquema similar en el seu tractament s'ha d'esmentar *L'époque et son style. La décoration intérieure 1620 –1920*,⁶⁵ on Peter Thornton fa un recorregut cronològic pels aspectes més importants de la casa i la seva distribució i, en el cas concret del segle XVIII, és d'obligada referència P. Verlet, amb *La Maison du XVIIIè siècle en France*.⁶⁶

La decoración y el mobiliario de los palacios de Carlos IV,⁶⁷ de J. Junquera i “La decoración y el mobiliario de los salones madrileños durante el reinado de Fernando VI: el “menaje” del palacio del marqués de la Ensenada”,⁶⁸ article de Casto Castellanos, són les aportacions més destacades pel que fa a l'àmbit espanyol, ja que hi ha una voluntat clara de dibuixar com eren els interiors en els dos períodes analitzats. Desafortunadament, un cop més el mobiliari pren rellevància en detriment de les restants arts decoratives que vesteixen els habitatges o de l'articulació de l'espai interior. Centrant-nos en l'àmbit català, el tema de l'habitatge en el període que tractem ha estat estudiat des de diferents parcel·les o visions, encara que cap l'ha abordat des de la perspectiva de la creació d'interior vestit amb artefactes, és a dir, incidint en els aspectes ornamentals i compositius dels espais interiors i, per tant, cal parlar de resultats molt desiguals.

Des d'una aproximació social, en fou la precursora Pilar López Guallart amb *Una aproximación a la sociedad Barcelonesa del siglo XVIII: la vivienda urbana a través de los inventarios notariales*.⁶⁹ En aquesta mateixa línia temàtica va centrar les seves recerques posteriors, tal i com queda palès amb “Vivienda y sociedad en la Barcelona del

⁶⁵ Thornton, P: *L'époque et son style. La décoration intérieure. 1620-1920*. Paris, Flammarion, 1986.

⁶⁶ Verlet, P: *La maison du XVIIIè siècle en France*. Fribourg, Office du Livre, 1966.

⁶⁷ Junquera Mato, JJ: *La decoración y el mobiliario de los palacios de Carlos IV*. Madrid, editorial Sala, 1979.

⁶⁸ Castellanos, C: “La decoración y el mobiliario de los salones madrileños durante el reinado de Fernando VI: el “menaje” del palacio del marqués de la Ensenada” a: *Catálogo del II Salón de Anticuarios en el Barrio de Salamanca*, Madrid, 1992.

⁶⁹ López Guallart, P: *Una aproximación a la sociedad Barcelonesa del siglo XVIII: la vivienda urbana a través de los inventarios notariales*. 2 vols. Barcelona, Universidad de Barcelona, 1980. [Tesi de llicenciatura].

setecientos”⁷⁰ i “ Les transformacions de l’habitat: la casa i la vivenda entre 1693 i 1859”.⁷¹ És una llàstima que l’autora realitzés una lectura de tipus social i s’oblidés d’aprofundir en altres aspectes com els artístics, els quals sols estan esbossats a partir de la confecció d’una llista dels estris i artefactes que vestien les diferents tipologies d’habitatge tractat. Des d’aquesta perspectiva els treballs de P. López Guallart s’allunyen dels objectius perseguits en la present tesi doctoral, tant en allò que s’intenta esbrinar i establir com en els aspectes formals, metodològics o la manera de plantejar la problemàtica a tractar. L’esmentada autora, creiem analitza un espectre social massa ampli amb la intenció d’arribar a tipificar l’existència de models d’habitatges propis i característics de les classes més humils i concloure amb la tipificació, ja en el segle XVIII, d’unes primeres cases obreres; argument aquest que no coincideix amb la realitat mostrada entre 1739 i 1761. Tanmateix, és cert que les classes artesanes no han estat l’objectiu central de la nostra atenció.

En aquest mateix sentit, l’arquitecte i historiador barceloní Albert García Espuche⁷² va mostrar el seu desacord amb les teories proposades per López Guallart en la seva investigació *Barcelona a principis del segle XVIII: la ciutadella i els canvis en l’estructura urbana*.⁷³ Compartim també plenament la idea de la inexistència de tipologies clares establertes per la Barcelona del moment, sobretot pel que fa al cas del palau, tal i com intentarem demostrar en el capítol corresponent. En tot cas, el tipus de formació acadèmica, i els resultats obtinguts són més pròxims als nostres propòsits, ja que mostra una sensibilitat especial respecte al que signifiquen artísticament i socialment algunes de les transformacions arquitectòniques sofertes en les cases del

⁷⁰ Ibídem, “Vivienda y sociedad en la Barcelona del setecientos” a: *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*. núm.VIII, Barcelona, Col·legi notarial de Barcelona, 1980, pàgs. 305-346.

⁷¹ Ibídem, “Les transformacions de l’habitat: la casa i la vivenda a Barcelona entre 1693 i 1859” a: *Congrés d’Història Moderna de Catalunya*. Barcelona, 1984, pàgs. 111-118.

⁷² Actualment està treballant en una revisió sobre la Barcelona del segle XVIII, on pensa incloure un apartat dedicat a la casa d’aquell moment. També cal citar la descoberta o, millor, la identificació de la casa del ciutadà honorat Vilana Perlas en la Barcelona actual.

⁷³ García Espuche, A: *Barcelona a principis del segle XVIII: la Ciutadella i els canvis en l’estructura urbana*. 2 vol. Barcelona, Escola Tècnica superior d’Arquitectura, 1987. [Tesi doctoral].

set-cents. A tall d'exemple, es preocupa de reflexionar de com el pas de petites obertures en la façana a la normalització de balcons en elles ha de suposar una transformació del concepte de “casa” i del seu ús.

Moltes de les idees exposades per aquests autors es troben recollides en els articles que conformen *Historia de Barcelona. El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*, on el mateix Albert García i Espuche, juntament amb Manuel Guàrdia Bassols,⁷⁴ s'aproximen a l'activitat constructiva d'entre 1719–1747, demostren la dinàmica de divisió que pateixen els habitatges i remarquen el fet que a partir de 1730 fou el moment en què va créixer la subdivisió de les cases del braç noble barceloní, que convertí les seves plantes baixes en botigues de lloguer; fenòmen que va afectar principalment l'espai urbà del carrer Ample, d'en Gimnàs, o de la Mercè, i que constatem encara amb molta força en el període de 1739–1761. En la mateixa publicació Pilar López Guallart reprèn el tema sota el títol “La casa, l'habitatge i el grup domèstic al principi del segle XVIII”⁷⁵ i, basant-se en la revisió del cadastre dels anys 1717-1718, ens mostra els lents canvis de la dinàmica d'ocupació de l'espai domèstic. També Mercè Tatjer s'ha aproximat a la configuració de la ciutat i de l'habitatge en el segle XVIII, preocupant-se sobretot de com es conformava el nou barri de la Barceloneta. *La Barceloneta del siglo XVIII al plan de la Riberak*,⁷⁶ per una banda, i *El barrio de la Barceloneta 1753- 1982: mercado inmobiliario, propiedad y morfología en el centro histórico de Barcelona*,⁷⁷ per una altra, són dues de les obres fruit de la reflexió sobre la configuració de l'espai urbà de la zona més moderna, en aquell període, de la ciutat.

⁷⁴ García Espuche, A; Guàrdia Bassols, M: “Estructura Urbana” a: *Història de Barcelona. El desplegament de la ciutat manufacturera. (1714-1833)*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pàgs. 47-97. Especialment interessant és l'apartat intitulat “Aproximació a l'activitat constructiva 1719-1748”.

⁷⁵ Ibídem, “La casa, l'habitatge i el grup domèstic al principi del segle XVIII”, pàgs. 149-167.

⁷⁶ Tatjer, M: *La Barceloneta del siglo XVIII al plan de la Ribera*. Barcelona, Saturno, 1985.

⁷⁷ Ibídem, *El barrio de la Barceloneta 1753-1982: mercado inmobiliario, propiedad y morfología en el centro histórico de Barcelona*. Barcelona, Universidad de Barcelona, 1987. [Tesi doctoral]

Entre les aportacions que han obert petites esclatxes de llum a un panorama com dèiem fragmentat, s'ha de citar la figura cabdal de Manel Arranz. Malauradament per a la historiografia catalana *La menestralia de Barcelona al segle XVIII. Els gremis de la construcció*,⁷⁸ fou l'últim treball de l'autor, el qual va centrar la seva trajectòria investigadora en l'àmbit dels oficis dedicats a la construcció. De fet, aquest llibre, juntament amb *Mestres d'obres i fusters: la construcció a Barcelona en el segle XVIII*,⁷⁹ publicat a manera de diccionari, eren la síntesi de la seva tesi doctoral. Tesi doctoral que, presentada sota el títol *Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII*,⁸⁰ tractava de les relacions personals i professionals, així com altres aspectes vinculats als oficis del món de la construcció. En tot cas, i malgrat la rellevància de les seves aportacions, cal anunciar que transgredeix els propòsits inicials de la seva recerca, car acaba centrant-se en la realitat que correspon a la segona meitat del set-cents per tipificar la història de mestres d'obres, fusters i molers actius a Barcelona. No obstant això, és cert que un valor afegit de la seva obra és que esdevé una eina imprescindible per començar noves recerques amb certes garanties d'èxit. Així doncs, no és estrany reconèixer que els seus treballs han marcat una metodologia seguida per determinats historiadors, els quals l'han considerada com la més òptima per aplicar-la als seus propis treballs. Cal mencionar així *Els oficis de la construcció a Girona. 1419-1833. Mestre de cases, picapedrers, fusters i escultors. La confraria dels Sants Quatre Màrtirs*,⁸¹ de Gemma Domènech, d'evidents paral·lelismes formals i metodològics.

⁷⁸ Arranz, M: *La menestralia de Barcelona al segle XVIII. Els gremis de la construcció*. Barcelona, Proa/ Arxiu Històric de la Ciutat, 2001.

⁷⁹ Ibídem, "*Mestres d'obres i fusters: la construcció a Barcelona en el segle XVIII*. Barcelona, Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, 1991.

⁸⁰ Ibídem, *Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1981 (1979). [Tesi doctoral]

⁸¹ Domènech, G: *Els oficis de la construcció a Girona. 1419-1833. Mestre de cases, picapedrers, fusters i escultors. La confraria dels Sants Quatre Màrtirs*. Girona, Institut d'Estudis Gironins, 2001. [Tesi doctoral].

Des de la teoria i la història de l'arquitectura s'ha de ressenyar especialment l'obra *La modernització de l'utilitatge mental de l'arquitectura a Catalunya. (1714 –1859)*,⁸² de Josep Mª Montaner, on queden plasmats tots els aspectes circumdants al fet de construir un habitatge. L'estudi, ampli i acurat, s'endinsa en aspectes certament molt variats com són el coneixement del client i l'artífex, la demanda i les solucions proposades, els aspectes tècnics i formals, la complexitat de les obres públiques, el problema de l'habitatge i les distintes tipologies, sense oblidar els assumptes més teòrics de la qüestió.

Pel que fa als estudis d'àmbit local, Laura Quer dirigeix la seva mirada a establir com són els interiors de les cases de Calonge en un període proper al tractat per nosaltres amb el suggerent títol “Els interiors de les cases de Calonge (1750-1800)”.⁸³ Desafortunadament, sorprèn veure com el concepte d'interior esdevé sinònim de mobiliari, oblidant de fer alguna referència als aspectes arquitectònics i de configuració de l'espai. El problema radica en què la metodologia parteix un cop més de dues fonts bàsiques: l'inventari *post mortem* i el contracte matrimonial, sense plantejar-se en cap moment la parcialitat d'aquests documents. Així, doncs, l'estudi és mancat de rigor, donat que hi ha algunes premisses essencials, com poden ser el grau de riquesa o l'estrat social que ni tan sols són esbossades. En definitiva, manquen reflexions i paràmetres dins d'un marc més teòric –centre vers perifèria, perfil de la població analitzada, etc – que haurien permès unes aportacions realment interessants. Potser per això cal qualificar-lo en els seus resultats com a descriptiu, ja que únicament analitza vint-i-sis documents, els quals semblen insuficients per poder donar una lectura completa d'un període tant extens com són cinquanta anys.

⁸² Montaner Martorell, JM^a: *La modernització de l'utilitatge mental de l'arquitectura a Catalunya (1714-1859)*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1990. [Tesi doctoral]. És aquesta la publicació de la seva tesi doctoral, llegida l'any 1983, encara que l'any 1985 l'havia reeleborat i resumit en l'article “Escaleras, patios, despensas y alcobas. Un análisis de la evolución de la casa artesana a la casa de vecinos en Barcelona” a: *Arquitecturas bis*, 1985, pàgs. 2-20.

⁸³ Quer Montserrat, L: “Els interiors de les cases de Calonge. (1750-1800)” a: *Estudis del Baix Empordà*. núm. 20, 2001, pàgs. 99-124.

No tots els períodes ni els àmbits s'han vist tan desatesos d'estudis sobre l'habitatge. Continuant amb el cas català s'ha de qualificar de positiu l'interès que els historiadors de l'art han manifestat vers els temes que entronquen amb la configuració de l'habitatge, els espais interiors i la vida domèstica en l'època medieval, i voldríem fer esment, entre moltes d'altres possibles, de l'obra *Viure a Palau a l'Edat Mitjana. Segles XII-XV*.⁸⁴ En ella, els diferents autors van desglossant un seguit de temes vinculats a la construcció de l'urbs i el pertinent sistema de vida a la ciutat de Girona i s'hi inclou també una visió de les cases benestants de la Barcelona medieval realitzada per Carme Batlle i Gallart,⁸⁵ així com d'altres indrets de la península –Segòvia, Lleó, Andalusia- i de territoris estrangers, concretament el nord i migdia francès i Venècia. Més proper al període escollit s'emmarca la tesi doctoral de M. Antònia Perelló, *L'arquitectura civil segle XVII a Barcelona*,⁸⁶ que, com ella mateixa exposa, no pretenia obtenir unes tesis innovadores, sinó fer un treball aprofundit del sis-cents i la construcció a Barcelona. En tot cas, és interessant com l'autora evidencia l'escassetat bibliogràfica que existeix a l'entorn del tema que ens ocupa –l'habitatge a Barcelona–, així com deixa palesa la resistència i la foscor de l'època tractada.⁸⁷

Dèiem que a més hi havia altres zones on els estudis sobre la casa no han estat tan negligits. En particular i, tot i ser conscients d'allunyar-nos del guió vertebral, voldríem fer esment al cas balear atesa la proximitat i els punts de connexió que històricament han existit i lligat ambdós territoris. Afortunadament, i a diferència de

⁸⁴ *Viure a Palau a l'Edat Mitjana. Segles XII-XV*. Girona, Fundació Caixa de Girona, 2004.

⁸⁵ *Ibidem*, pàgs. 59-70.

⁸⁶ Perelló, M^a A: *L'arquitectura civil segle XVII a Barcelona*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1996. [Tesi doctoral].

⁸⁷ A diferència del que succeeix pel segle XVIII, són molts els investigadors que s'han preocupat per la història de l'arquitectura i dels interiors pel període següent. Cal destacar la tesi doctoral de Joan Molet, *Barcelona entre l'enderroc de les muralles i l'Exposició Universal: arquitectura domèstica de l'Eixample*, i l'exposició *Estances privades. Mobiliari i arts decoratives a Sabadell. 1830-1870*. Sabadell, Museu d'Art de Sabadell, 2001, que tracta sobre els interiors benestants del període isabelí.

la realitat catalana, el manteniment, la preservació i la conservació que es va fer de les mansions aristocràtiques ha possibilitat que el propi edifici arribés fins els nostres dies essent la font primària d'on extreure conclusions. Ho testimonien publicacions com *La casa y el tiempo. Interiores señoriales de Palma*,⁸⁸ en la seva doble edició, o *Ca nostra des del segle XVII*,⁸⁹ on L. Pons fa un breu recorregut per les cases menorquines posa de relleu la gran quantitat de material existent per indagar. Tot i ser una aproximació al tema, presentat sota el format d'exposició, el que hom sembla aconseguir transmetre al lector en aquest breu tast és que *entendre ca nostra és entendre la història*.⁹⁰

3.3. Sobre les arts de l'objecte i la cultura material.

La singularitat de la bibliografia que versa sobre les arts de l'objecte radica en presentar, en termes generals, una visió històrica lineal de les arts sumptuàries, i és que, en moltes ocasions, són llibres destinats a un sector de públic ampli i general, més que no pas en l'especialitzat en la temàtica. Ho testimonia el fet que durant dècades han estat publicacions de factura i presentació acurada, amb preeminència d'una fotografia de qualitat enfront d'uns textos amb poques aportacions científiques. Afortunadament, cada cop més s'avança en la direcció contrària, mantenint, això sí, el mateix nivell qualitatiu en la imatge, la qual cosa suposa avançar en el coneixement de les arts de l'objecte i de la cultura material.

Abans de resseguir les diferents aportacions és necessari fer esment al recull de fitxes, escrites durant anys, que conformen *Il tempio del gusto* d'Àlvar González-Palacios perquè aborda la sempre difícil pregunta de ¿què és l'estil? Fins i tot va més enllà al qüestionar-se com es conforma, i reflexiona *ma può forse l'arte essere "applicata"*,

⁸⁸ *La casa y el tiempo. Interiores señoriales de Palma*. 2 vols., Palma de Mallorca, Olañeta editor, 1999 (1988).

⁸⁹ Pons Olives, L: *Ca nostra des del segle XVII*. Alaior, Centre d'Estudis locals d'Alaior, 2003.

⁹⁰ *Ibidem*, pàg. 6.

“decorativa”, “minore” o “industriale”?⁹¹, per tal de reclamar uns estudis que aprofundeixin més seriosament en l’anàlisi dels objectes artístics. Ell parla de la necessitat d’aconseguir una dignitat en els resultats. El reconegut especialista apunta i sosté que no pot haver-hi una diferenciació de valor entre un moble i una pintura, pel que fa a la seva vàlua estètica i artística, si atenem que molts artistes de prestigi, com Bernini o Cellini, en van realitzar. A les preocupacions exposades cal sumar-hi la voluntat de precisar el lloc que les arts decoratives ocupen en la disciplina de la història de l’art, així com el moment en què es determina un estil a partir de la imposició d’un gust o moda. Finalment, també planteja la conveniència d’establir la relació entre el moment de construcció del continent, és a dir de la casa, la llar, l’habitatge, i dels objectes que la vestiran. Podem estar d’acord quan exposa que *dei primi miti da sfatare è quello che vuole l’ornato e la mobilia in ritardo rispetto alle arte nobili. Idea absurda: sarebbe come pensare che oggi qualcuno commissioni a un architetto una casa e nello stesso tempo la faccia arredare non con mobili antichi (cosa che potrebbe rientrare nel nostro gusto storicizzante), ma con mobili eseguiti adesso nello stile di un’epoca leggermente anteriore alla nostra: insomma, andare da Albini e contemporaneamente da un falegname perché fabbrichi mobili neofascisti. Questo, ovviamente, è inimmaginabile, oggi e sempre.*⁹²

*Niveles de vida material en Barcelona a finales del siglo XVIII*⁹³, de Lluís Castaneda, fou un dels primers estudis en centrar-se en l’anàlisi de l’inventari *post mortem* per tal d’establir la diversitat d’artefactes que composaven una casa, o el grau de riquesa dels seus estadants. La vàlua de les informacions aportades a manera de conclusions s’ha de cenyir en l’estricta marc de la segona meitat del set-cents i encara és precís un exercici similar per determinar la realitat dels primers cinquanta anys de la centúria. Tanmateix, en la present tesi doctoral estem obligats a allunyar-nos de la definició de nivell de vida material que dóna aquest autor, ja que no és comparable

⁹¹ González-Palacios, A: *Il tempio del gusto. Le arti decorative in Italia fra classicismi e barocco*. 2 vols., Milano, Longanes & C, 1984, pàg. 13.

⁹² *Ibidem*, pàg. 21.

⁹³ *Op. Cita* 13.

perquè es tracta de dos segments de la societat diferents. En el seu treball parteix d'entendre el nivell de vida material com *uso y disfrute libre, de bienes muebles e inmuebles destinados al trabajo productivo profesional, por un individuo o una familia*,⁹⁴ aspecte que no coincideix amb la realitat que dibuixen les classes aristocràtiques. A més de L. Castaneda, en l'àmbit català s'han de relacionar les contribucions fetes per Xavier Lencina, com ja s'havia avançat amb anterioritat. Encara que la seva tesi doctoral resta en curs de presentació, els paràmetres que la conformen es troben plenament consolidats en aportacions com "La història des del subjecte. Inventaris *post mortem*: consum, microhistòria i cultura material a la Barcelona moderna",⁹⁵ entre d'altres.

Seguint dins d'una perspectiva general cal citar l'article que porta com a suggerent títol "Contextos cotidianos para el arte. Cuadros y objetos de arte para el adorno doméstico madrileño a mediados del siglo XVIII",⁹⁶ de Jesusa Vega. L'autora analitza els objectes artístics que vestien les cases en el període comprès entre 1758 i 1769 i les elabora conclusions a partir de les notícies extretes dels diaris de l'època que feien referència al comerç d'objectes ornamentals per a l'habitatge –làmpades, paper pintat, quadres o mobles-, cosa que li permet endinsar-se en aspectes de cabdal transcendència com són el consum, la moda del moment o el desenvolupament d'una indústria sumptuària. Amb anterioritat, Mª José Sureda havia presentat *Una aproximación al estudio del consumo artístico en la Barcelona de finales del siglo XVIII*,⁹⁷ on aporta unes interessants reflexions a l'entorn del consum artístic que permeten emprar-les com a contrapunt d'anàlisi pel que fa al període d'entre 1739 i 1761 i on la realitat es presenta amb algunes divergències, ja que si es

⁹⁴ *Ibidem*, pàg. 15.

⁹⁵ Op. Cita 7. Pel que fa a la tesi doctoral en curs d'aquest investigador, podem avançar que serà presentada sota el títol *Cultura material i consum a la Barcelona del segle XVII*.

⁹⁶ Vega, J: "Contextos cotidianos para el arte. Cuadros y objetos para el adorno doméstico madrileño a mediados del siglo XVIII" a: *Revista de dialectología y tradiciones populares*. núm. 55, vol. 1, Madrid, 2000, pàgs. 5-43.

⁹⁷ Sureda, M^a J: *Una aproximación al estudio del consumo artístico en la Barcelona de finales del siglo XVIII*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1984. [Tesi de llicenciatura]

mantenen molts objectes en els interiors heretats no es pot considerar que hi hagi una divisió clara de les funcions de les estances.

Si ens fixem en els treballs centrats en l'evolució i història del moble és important assenyalar, de la dècada dels anys vint, les aportacions d'autors com Luis Pérez Bueno, R. Domènech, o amb anterioritat, les aportacions fetes per Folch i Torres a manera de petits opuscles que van obrir camí en el coneixement del moble. Pel que fa al cas català, fins a la dècada dels setanta, sols l'ebanista Josep Mainar s'interessà per elaborar una història del moble a Catalunya, obra de referència per a tot aquell que comenci en la investigació del moble a casa nostra. Eixamplant la mirada, i pel que fa l'àmbit estatal, però havent transcorregut ja vint anys, s'ha de citar Mª Paz Aguiló com una de les investigadores pioneres en l'estudi de l'evolució i la història del moble espanyol, qui va ser capaç d'aportar una nova metodologia de treball, més solida, raonada i científica, per classificar i datar les peces, i que va fonamentar les seves conclusions en base a un sòlid corpus documental. En aquest sentit, la curiositat intel·lectual que regeix la seva tasca l'ha portada a estudiar diferents períodes i zones, entre les quals destacariem les incursions al mobiliari català,⁹⁸ i ja més recentment, al període que ens ocupa, el segle XVIII. Metodològicament intenta abraçar un considerable nombre de coordenades que van des dels aspectes socials fins als artístics, sense oblidar les consideracions tècniques i constructives, tal i com queda palès a *El mueble en España. Siglos XVI-XVII*,⁹⁹ de la qual n'és especialista. Un dels seus articles més recents, "Notas sobre la ebanistería madrileña en el siglo XVIII",¹⁰⁰ dona a conèixer els ebenistes i fusters actius a la capital, d'entre 1740 i 1760, sense oblidar fer un estat de la qüestió que és posat en relació

⁹⁸ Destacar-ne Aguiló, MP: "Muebles catalanes del primer tercio del siglo XVI" a: *Archivo español de arte*. Madrid, 1974, que per raons òbvies de contingut i mètode no analitzem.

⁹⁹ Ibídem: *El mueble en España. Siglos XVI-XVII*. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Antiquaria, 1993.

¹⁰⁰ Ibídem: "Notas sobre la ebanistería madrileña en el siglo XVIII" a: *Revista de dialectología y tradiciones populares*. 2 vols., tomo LVI, Madrid, 2001, pàgs. 245-275.

amb la realitat de l'àmbit català, motius pels quals és l'aportació més interessant pel present treball d'investigació.

Si ens centrem en Catalunya, Josep Mainar ha estat fins entrada la dècada dels noranta un dels pocs estudiosos preocupats per la temàtica mobiliària. Si bé ara és factible parlar d'un millor coneixement d'aquest àmbit i, per tant, les seves aportacions necessiten una revisió, és indubtable que tot aquell que vulgui endinsar-se en l'estudi del moble català haurà de partir dels seus escrits per poder afrontar la recerca amb certes garanties d'èxit. El nom i l'obra de Josep Mainar ha esdevingut un clàssic de la historiografia catalana, on *El moble català*,¹⁰¹ n'és la seva obra magna, malgrat descuidar, un cop més, l'època i el període de Ferran VI. Estructurà el discurs en la divisió dels tradicionals i caducs termes estilístics dels quals avui intentem desfer-nos, ja que en el moment que planteja la seva història del moble no existia ni el consens sobre la necessitat de revisar els conceptes ni la problemàtica del seu ús com a element de categorització estanca. Per tant, no ha d'estranyar que Josep Mainar aglutini sota el terme de barroc tant els mobles del segle XVII com els construïts en la centúria següent, limitant-se a incloure'ls dins d'un seguit de tipologies però sense plantejar-se si eren fruit de sensibilitats diferents i reflex de les noves maneres de viure. Entre la prolífera obra de Mainar, molta a manera de petits opuscles i articles, cal esmentar la col·laboració amb Julià M. Echalegu, que va fer possible *Mobiliari del segle XVIII*,¹⁰² primera exposició sobre mobiliari del set-cents a casa nostra, promoguda de mà de l'antiquari Manel Trallero. A més de la inqüestionable bellesa de les peces recollides i mostrades, el treball fa una gran incidència en els aspectes més tècnics de la construcció d'un moble. La importància de la figura de Josep Mainar va quedar palesa quan el Servei d'Exposicions de la Generalitat de Catalunya organitzà una exposició l'any 1994 a manera d'homenatge. Tot mostrant una sèrie de tipologies de distintes èpoques el públic va poder

¹⁰¹ Mainar, J: *El moble català*. Barcelona, Destino, 1976.

¹⁰² *Mobiliari del segle XVIII*. Barcelona, Deadalus, 1979.

apropar-se als mobles més corrents de l'habitatge català al llarg de la història de Catalunya; mobles i estudis que foren recollits en la publicació del catàleg titulat *Moble català*.¹⁰³ La primera meitat del segle XVIII també fou analitzat per Rosa Creixell i Joan R.Triadó,¹⁰⁴ i la segona meitat de la centúria ho fou per Mònica Piera.¹⁰⁵ Pel que fa a la primera meitat de la centúria es tracta d'una primera aproximació al tema.¹⁰⁶ Quasi deu anys més tard, *El moble a Catalunya. L'espai domèstic del gòtic al modernisme*¹⁰⁷ va intentar pal·liar l'escassetat d'estudis sobre el moble català. Malgrat el títol, que semblava voler intentar explicar l'evolució del mobiliari a partir de l'espai que ocupaven dins l'habitatge, el resultat final es centrà en l'anàlisi estilística, ornamental i tipològica, sense recollir paràmetres essencials de l'evolució de l'habitatge com el paper dels tèxtils, la relació entre uns i altres artefactes, l'ús simbòlic del parament o les qüestions del luxe, per exemple. No obstant això, s'ha de qualificar com una interessant aportació, on un dels aspectes a destacar, a més de l'extensa documentació consultada, és la inclusió exemplificant el discurs de peces procedents de col·leccions particulars que mai havien estat mostrades. L'interès per la història del moble ha quedat ben palesa en el Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona, amb la defensa de diverses investigacions al llarg de les últimes dècades vinculades al tema.¹⁰⁸ En tot cas, fins al present s'han realitzat dues tesis de llicenciatura i dues tesis doctorals, en

¹⁰³ *Moble Català*. Barcelona, Electa/Generalitat de Catalunya, 1994.

¹⁰⁴ Creixell, R; Triadó, JR: "El moble català del segle XVIII. Primera aproximació" a: *Ibídem*, pàgs. 62-70.

¹⁰⁵ Piera, M: "El mobiliari neoclàssic a Catalunya" a: *Ibídem*, pàgs. 71-79.

¹⁰⁶ Els resultats, tal i com el seu títol indica, eren una primera aproximació, però ens van permetre començar a investigar sobre el moble a Catalunya; oportunitat que deuré sempre a la generositat del professor Triadó.

¹⁰⁷ Piera, M; Mestres, A: *El moble a Catalunya. L'espai domèstic del gòtic al modernisme*. Barcelona, Angle editorial, 1999.

¹⁰⁸ En l'actualitat, Mariona Font està investigant la tipologia coneguda com caixes de mariner, centrant-se especialment en els elements iconogràfics. En aquest sentit, s'ha de recordar la tasca que porta a terme el grup de recerca de la Dra. Mireia Freixa, que manté un constant interès pels temes relacionats amb les arts decoratives.

les quals s'ha estudiat el taller d'ebenisteria de la família Busquets,¹⁰⁹ els llits policromats del segle XVIII, popularment anomenats d'Olot,¹¹⁰ l'organització dels tallers de diversos fusters a la Barcelona de la segona meitat del set-cents¹¹¹ i la darrera aportació, fins al moment, tracta sobre la tipologia considerada més important en el mobiliari català: la calaixera. *La calaixera o cómoda catalana y sus variantes tipológicas en el siglo XVIII*,¹¹² tal i com el seu nom indica, pretén endinsar-se en el coneixement d'aquest tipus de moble i el canvi substancial que comportà el seu ús en la casa del segle XVIII. De gran valor es revelen les aportacions referents a les qüestions tècniques, a l'utilatge i als materials que intervenien en la seva construcció, malgrat que hom pot trobar-hi a faltar un aprofundiment en el tema, així com una millor contextualització que hagués comportat poder establir la incidència real de les modes foranes sobre les peces construïdes en els tallers catalans.

El món de la ceràmica, del tèxtil i de l'orfebreria és, a més del mobiliari, on caldria emprendre una revisió bibliogràfica exhaustiva. En termes generals no és agosarat manllevar les paraules de Núria Dalmases, referint-se a l'orfebreria catalana i fer-les extensibles a la resta d'aquestes arts, car *dins de la historiografia de l'art català, tant en general com d'èpoques específiques, manca des de sempre un estudi bàsic que ens doni a conèixer quina fou l'activitat i quines les obres que es conserven dels nostres mestres (...), que ens permeti d'arribar, posteriorment, a situar-la dins el marc històric en què es produí, amb tot el que això comporta de relacions i contactes amb les altres manifestacions artístiques catalanes i del món*

¹⁰⁹ Sala, TM: *La casa Busquets. (1840-1929)*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993. [Tesi doctoral]

¹¹⁰ Creixell, R: *Els llits policromats catalans en el segle XVIII: Els focus d'Olot i Mataró*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1997. [Tesi de llicenciatura.]

¹¹¹ Piera, M: *Los mueblistas de Barcelona a finales del siglo XVIII*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1997. [Tesi de llicenciatura]

¹¹² Ibídem, *La calaixera o cómoda catalana y sus variantes tipológicas en el siglo XVIII*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003. [Tesi doctoral]

europèu del moment.¹¹³ Una mostra de publicacions que reiteren el que ja havia estat dit és el llibre *Breu història de la ceràmica catalana*,¹¹⁴ on a més de repetir el que ja es sabia no és fa el mínim esforç per aportar dades o reflexions que enriqueixin el coneixement de la disciplina. Per aquest motiu, malauradament, qui vulgui endinsar-se en el tema de la ceràmica ha de seguir recorrent a publicacions que van veure la llum durant la dècada dels cinquanta, com *Ceràmica catalana decorada*¹¹⁵ d'Andreu Batllori i Lluís Llubilà, o amb posterioritat *Ceràmica catalana*¹¹⁶ d'Alexandre Cirici. Per tant, encara sorprèn l'absència -gairebé total- de monografies sobre temes de ceràmica catalana.¹¹⁷ La ceràmica manté també una particularitat, ja que els seus estudis queden irremeiablement sotmesos a l'elecció d'una parcel·la determinada. És evident la impossibilitat, i possiblement la inconveniència, d'una història general de la ceràmica si considerem la gran quantitat de varietats tipològiques i escoles desenvolupades al llarg dels segles. Fruit d'aquesta circumstància en són, com dèiem, una gran quantitat de publicacions, les quals queden puntualment recollides en el *Butlletí informatiu de Ceràmica*. Editada per l'Associació Catalana de Ceràmica Decorada i Terrissa, aquesta publicació ha esdevingut un fòrum d'àmbit nacional i internacional, on s'hi pot trobar qualsevol notícia, comentari, llibre o exposició referent al món de la ceràmica. Amb tot, dins del camp de la ceràmica són d'obligada referència les aportacions d'Inocencio V. Pérez Guillén en el camp de la ceràmica valenciana, qui l'ha rescatada de l'oblit. En *Ceràmica arquitectònica valenciana. Los azulejos de serie (s.XVI-XVIII)*,¹¹⁸ tipifica els models més emprats entre els segles XVI i XVIII, similars als emprats a les cases catalanes, segons constata la documentació consultada. En la mateixa línia innovadora s'ha de situar *Mallorca i el*

¹¹³ Dalmases, N: *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500*. 2 vols. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1992, pàg. 19.

¹¹⁴ Casanovas, M^aA: *Breu història de la ceràmica catalana*. Barcelona, Els llibres de la frontera, 2002.

¹¹⁵ Batllori, A; Llubilà, Ll: *Ceràmica catalana decorada*. Barcelona, Tuebols, 1949.

¹¹⁶ Cirici, A; Manent, R: *Ceràmica catalana*. Barcelona, Destino, 1977.

¹¹⁷ Op. Cita. 111, pàg. 9.

¹¹⁸ Pérez Guillén, I: *Ceràmica arquitectònica valenciana. Los azulejos de serie (s.XVI-XVIII)*. 2 vols., València, Generalitat Valenciana, 1996.

comerç de la ceràmica a la Mediterrània,¹¹⁹ fruit de l'exposició celebrada l'any 1998 a la ciutat de Palma. La mostra partia de plantejar-se una reflexió sobre la influència del comerç com a generador de modes i artefactes, optant per centrar-se en els canvis de gust i els usos de la ceràmica. El comerç és vist com un vehicle d'intercanvi d'objectes, ja siguin artístics o del parament domèstic, però sobretot com a motor de transformació en els hàbits i costums.

Finalment, cal apuntar algunes consideracions respecte als estudis que centren l'atenció en la història del tèxtil perquè esdevé essencial per dibuixar correctament el parament i agençament dels interiors. Amb la intenció d'evitar un extens llistat, el qual no es cenyiria al tema tractat en la present investigació, seria convenient citar sols dues obres d'entre totes les consultades sobre el tema dels tèxtils. Encara que *Ridaux et draperies*,¹²⁰ s'hagi d'emmarcar dintre la categoria d'un llibre de regal, el cert és que fa una visió molt correcta de l'evolució i importància del tèxtil en el parament domèstic, centrant-se bàsicament en la societat anglesa i francesa. L'altra obra d'obligada referència és *Els teixits de seda mallorquina*,¹²¹ que permet conèixer i identificar els distints tipus de teles emprades al llarg del segle, en aquest cas, a les Illes Balears. L'estudi presta una especial atenció a l'ús i també als colors de les teles. De fet, intenta establir una relació entre el color i l'espai que ocupa dins la casa, tot diferenciant si s'empra en l'atrezzo de l'espai o en la vestimenta personal. Per finalitzar amb aquest breu estat de la qüestió no podem oblidar-nos de la tasca de difusió que realitza el Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa, sobretot amb la publicació de la revista *Datatèxtil*. Amb una línia temàtica diversa ha abordat en els seus tretze números aspectes vinculats a les col·leccions existents en els seus fons, a la història, la moda, l'evolució dels vestits, la tècnica dels teixits, etc., i ha intentat en tots ells apropar-nos-hi sota un prisma regit per la didàctica. Com a

¹¹⁹ *Mallorca i el comerç de la ceràmica a la mediterrània*. Palma de Mallorca, Fundació La Caixa, 1998.

¹²⁰ Gibbs, J: *Ridaux et draperies*. Paris, Flammarion, 1994.

¹²¹ Mulet Ramis, B: *Els teixits de seda mallorquins. La manufactura popular de la seda des del segle XVI al XVIII*. Palma de Mallorca, Olañeta editor, 1990.

centre de documentació ha treballat per introduir les noves tecnologies al Museu, creant una base de dades consultable per internet que facilita la tasca dels investigadors¹²² i obre noves maneres de contemplar i conèixer els artefactes que componen la casa.¹²³

¹²² www.cdmt.es

¹²³ Internet, especialment en el cas del mobiliari, facilita la tasca per cercar peces similars.

